

SOTJHØNA

Østensjøvannets Venner
Nr. 63 – juni 2022 – Årgang 33

Innhold

Leder	3
Rødstilk – årets fugl	3
Besøkssenteret – autorisert for fem nye år	4
Restaurering av vadedammen	5
Dugnadsgjengen våren 2022	6
Manglende politisk vilje og dårlig forvaltning	9
Nytt fra Oslo Elveforum	11
Et 800 års minne – Audun Østensjø og sjøslaget	
ved Ekornholmen i Mjøsa	12
Kanadagullris til plage og nytte	16
Rusken er i gang!	17
Fuglerapport 2021	18
Ta handa mi	19
Steinras	20
Naturens vippepunkter i miljøparken	21
Furua ved vannet	24
Gjennom kameralinsen	26
Akermuseet – museet som forsvant	28
Bok om Østensjøvannet til foreningens 40 års	
jubileum i 2023	31
Aktivitet på isen	31
Mitt Østensjøvann	32
Blomsterfluer og ande «nye» insektfunn	
ved Østensjøvannet	34
Nekrolog: Karsten Sølve Nilsen	36
Sjelden plante høyt over Låveveien	37
27 nye arter gjort kjent i 2021	38
Fiskeartene i Østensjøvannet	42
Bøler, Bogerud og fangstanlegget på Stallerudåsen	44
Bryns mange broer	46
Østensjø lokalhistoriske bilder	47
Skorpionene ved Østensjøvannet	48
Ikke lag stier	49

Oppdaget forurensning eller skadde dyr?

Ved forurensning, oljeutslipp eller lignende, kontakt vann og avløpsetatens telefonvakt: 23 43 79 00 (hele døgnet!). Ser du skadde dyr som kunne trenge hjelp, ring dyre-ambulansen på 02222 (kommunal instans) eller fuglehjelpen: 911 65 789.

Østensjøvannets Venner

Postboks 77 Oppsal, 0619 Oslo

Redaksjon: Amund Kveim (ansv.red.)
Leif-Dan Birkemoe (redaktør), Audun Brekke
Skrindo, Tore Nesbakken og Hans-Petter Jensen

Layout/design: LOUD AND CLEAR AS
Grafisk produksjon: 07 Media

E-post/nettsider:
post@ostensjovannet.no
www.ostensjovannet.no
Følg oss på facebook

Sothøna: ISSN: 1504-0615
Organisasjonsnummer: 983 034 446
Driftskonto: 7874 05 56761
Logo: Anne Durban
Opplag: 2400

Foreningens styre:

Leder:
Amund Kveim, 975 44 552
E-post: amund.kveim@ostensjovannet.no

Nestleder:
Finn A. Gulbrandsen, 481 58 776
E-post: fi-gul@online.no

Styremedlem/sekretær:
Tore Nesbakken, 970 11 340
E-post: tore-nes@online.no

Styremedlem/kasserer:
Sigrun Antonsen, 924 66 266
E-post: siant@hotmail.no

Styremedlemmer:
Leif-Dan Birkemoe, 901 25 523
E-post: dbirkemo@online.no

Lise M. Johansen, 909 14 614
E-post: lisemarry@gmail.com

Svein Joar Horve, 992 81 883
E-post: svjh@outlook.com

Varamedlemmer:
Grete Edholm, Eirik Wærner,
Tiril Andersen, Bjørn Jacobsen

Valgkomite:
Tore Nesbakken, Jenny Helen Stillerud,
Audun Brekke Skrindo

Medlemsendringer meldes til:
Bjørn Steensrud, 22 27 01 03
E-post: bsteens@online.no

Besøkssenter våtmark Oslo
E-post: post@vatmarkoslo.no
www.vatmarkoslo.no

Revisor: BDO AS

Medlemskontingent:
Hovedmedlem kr. 200
Husstandsmedlem kr. 20
Foreninger o. l. kr. 400
Firma/bedrift o. l. kr. 800

Konto for medlemskontingenter: 5082 07 54112

Redaksjonen avsluttet 07.06.2022

Forsidebilde: Tom Haller
Rødvannymfe *Pyrrhosoma nymphula*
27. juni 2020. Canon EOS 5DS R.

Leder:

ØSTENSJØVANNET -DEN UERSTATELIGE ARVEN

Oslo er kanskje den kommune i landet med størst biologisk mangfold, og i Oslo er Østensjøområdet blant de aller viktigste. Da Østensjøvannets Venner startet sitt arbeid for snart 40 år siden visste man at området var et naturens skattkammer. De gjenværende områdene med natur- og kulturlandskap måtte bevares.

Arter forsvinner

Hvert eneste år får vi mer informasjon om artsmangfoldet, og vi lar oss begeistre over nye funn. Til nå har vi registrert hele 236 fuglearter, rundt 450 plantearter, 22 pattedyrarter, over 300 sopparter, rundt 2.350 insektarter og en mengde arter lav og mose. Til sammen er det 169 rødlistearter, altså arter som er truet. Og fremdeles er det mye vi ikke vet og som må kartlegges.

Dette betyr ikke at forholdene blir bedre og bedre for dyre- og plantelivet i området. Også hos oss ser vi at arter forsvinner eller at det er lenge siden de er observert. Langtidsvirkningene av menneskeskapte endringer kommer sakte, men sikkert. Vi fortsetter fremdeles å forbruke natur. Hvert eneste år blir større eller mindre naturområder i og rundt miljøparken berørt av tiltak som forringer naturverdiene.

Hvis vi mener at de unike verdiene ved Østensjøvannet skal bevares, må både stat og kommune ta ansvar. Planene for bevaring er nå nedfelt i en omfattende og ambisiøs forvaltningsplan. Problemet er at Byrådet i løpet av to år ikke har tatt seg tid til å behandle den og få den vedtatt. Det er ikke godt nok.

Besøkssenter våtmark Oslo

Skoleklasser fra hele byen strømmer til for å få en dag med undervisning og opplevelser ved vannet. Selv i koronaåret 2021 var det 15.000 besøkende på senteret vårt på Bakkehavn. Det er vanligvis åpent for publikum på søndager, gjerne med et bestemt tema eller aktivitet. Vi oppfordrer alle til å følge programmet og ta en tur. Som regel er det også mulig å få en vaffel og en kopp kaffe.

Honnør til dugnadsgjengen!

På tirsdager møtes en gjeng frivillige for å utføre nødvendig skjøtselsarbeid rundt vannet. Hvert år utføres nærmere to årsverk med slått, vegetasjonsrydding og fjerning av fremmede arter som ikke hører hjemme i norsk natur. Alt arbeidet er på oppdrag fra Statsforvalteren og Bymiljøetaten, men vi er alltid tydelige på at vårt arbeid må betraktes som et tillegg til den offentlige innsatsen, ikke som en erstatning. Vi er mange, men det er plass til flere!

Vi ønsker alle en fin sommer!
Juni 2022

Amund Kveim
Leder

Rødstilk - årets fugl 2022

BirdLife Norge har valgt rødstilken til «årets fugl» i Norge i år. Den norske hekkebestanden har vært i en antatt tilbakegang på ca. 21% fra 1996 til 2019, men tilbakegangen kan ha vært så stor som 30%. Situasjonen medførte at arten ble ført opp som «nær truet» (NT) på den norske rødlista som kom i november 2021.

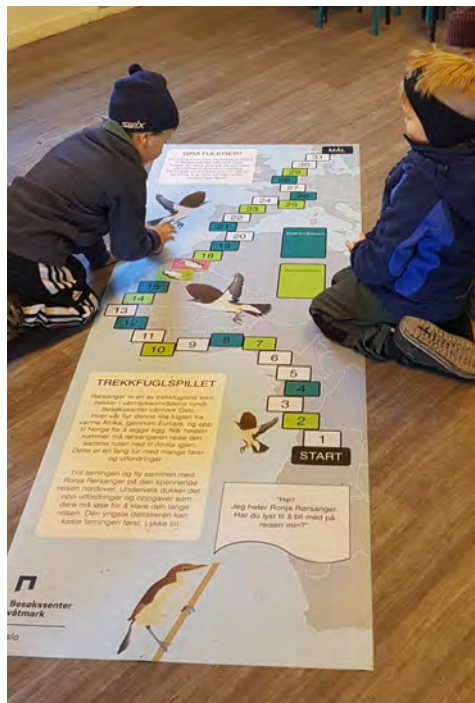
Foto: Per Morten Bertelsen

Besøkssenteret

Autorisert for fem nye år

Besøkssenter våtmark Oslo (BVO) er ett av seks nasjonalt autoriserte våtmarkssentre. Det er miljødirektoratet som står for autoriseringen, og rett før jul kom beskjeden om at vårt senter er godkjent for fem nye år.

Lisa Maria Lindsøe

Trekkfuglspeilet er populært for de minste. Foto: Aase Johansen

Besøkssenter våtmark på Bakkehavn. Foto: Aase Johansen.

Senteret består av to avdelinger hvorav Østensjøvannets Venner står bak den ene, på Bakkehavn gård sørvest for vannet. Den andre ligger ved Storøykilen på Fornebu. På denne måten dekker BVO våtmarksområder både ved sjøen og inne i landet.

Hvorfor våtmarksenter?

Norge har sluttet seg til den internasjonale RAMSAR-konvensjonen som forplikter oss til å ta vare på og informere om de gjenværende våtmarkene, det biologiske mangfoldet og betydningen for oss mennesker. Ved å etablere besøkssentre skal man få dette formidlet overfor barn, unge og publikum generelt. Vårt senter ble

første gang autorisert i 2011 og deretter reautorisert i 2016. Dette er viktig, ikke minst fordi det medfører stabil driftstøtte.

Hva gjør senteret?

Hovedaktiviteten på Bakkehavn er å møte skoleklasser og barnehagegrupper. De kommer til oss for å få en dag med undervisning og opplevelser i regi av våre dyktige naturveiledere. En god avtale med Utdanningsetaten gjør at tilbudet er gratis for grunnskoleklassene. I tillegg er senteret normalt åpent for publikum på søndager, gjerne med et aktivitetstilbud eller tema, enkel servering og mulighet til å besøke utstillingen.

Hva sier direktoratet?

Representanter for miljødirektoratet besøkte oss 11. november i fjor og fikk en befaring både ved vannet og oppe på senteret. En drøy måned senere kom brevet vi håpet på, BVO ble reautorisert. Direktoratet var godt fornøyd og pekte særlig på den omfattende undervisningen som utføres og de derved høye besøkstillene. I 2021 hadde senteret over 20.000 besøkende, hvorav omtrent 15.000 på avdelingen ved Østensjøvannet. Direktoratet pekte samtidig på at lokalene er trange og at et senter nærmere vannet ville være ønskelig. Det etterlyses også større engasjement fra både Oslo og Bærum kommune.

Restaurering av vadedammen

Vadedammen er en kunstig anlagt dam nord for Østensjøvannet. Den har lenge vært preget av gjengroing. Senhøstes 2021 ble det endelig gjennomført betydelige restaureringsarbeider.

Amund Kveim

Dammen ble anlagt for rundt 25 år siden av Østensjøvannets Venner og Norsk ornitologisk forening, Oslo og Akershus (nå BirdLife Norge), finansiert ved at foreningene den gangen sammen vant Finsefondets pris. Tanken var at det som var i ferd med å bli et permanent snødeponi, med tilhørende forurensning, skulle utvikles til en flott biotop for vadefugl og amfibier.

Gjengroing

Problemet med dammen har imidlertid vært at den gror raskt igjen, og lenge har det vært slik at man knapt har kunnet se at det var et vannspeil der. I 2007 ble det gjennomført en delvis rehabilitering der rundt to tredjedeler av dammen ble gravd ut. Oppgraving og rehabilitering er kostbart, og heldigvis har kommunen for annen gang tatt ansvar og stått for arbeidet. I håp om å begrense fremtidig gjengroing er det nå gravd ca. 30 cm dypere enn tidligere. For at ikke maskinene skulle synke måtte det

Vadedammen er en kunstig anlagt dam nord for Østensjøvannet. Den har lenge vært preget av gjengroing. Senhøstes 2021 ble det endelig gjennomført betydelige restaureringsarbeider. Det eneste som gjenstår er tilsåing av vollene. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 3. mai 2022.

Snødeponi i området ved Vadedammen i februar 1975. Store mengder forurensnet snø ble dumpet her med den følge at tungmetaller seg ned i jorden. Intet godt naboskap for Østensjøvannet. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

legges ut store flåter av trevirke. Oppgravd masse er som sist deponert på vollene rundt dammen.

Godliabekken

Et problem i dette området er at Godliabekken ligger i rør omtrent fra rundkjøringen i Østensjøveien, under Vadedammen og videre ut mot Østensjøvannet. Bekkevannet er dessverre så forurenset at det må ledes videre ned til Alna uten å gå veien om selve Østensjøvannet. Overvannsrøret som bekken går i ligger så høyt at det setter begrensninger på hvor dyp dammen kan være, særlig i sentrale deler. Det har derfor vært anlagt øyer i dette området. En konsekvens av dette er at vannstanden i

dammen ligger høyere enn vannet, og det må derfor pumpes opp vann i tørre perioder. Utløpet fra vadedammen er til Østensjøbekken som går nordover langs Granhekkveien. Et langsiktig mål er å få Godliabekken renset, sluppet ut i Vadedammen og videre til Østensjøvannet.

Gjenstående arbeider

I skrivende stund (mai 2022) er de siste arbeidene med massedandering avsluttet og det eneste som gjenstår er tilsåing av vollene. Dette skal som i 2007 utføres i form av sprøytesåing av frø fra steds egne arter (rødsvingel, sauesvingel og engkvein), men som følge av den lange tørkeperioden har dette måttet utsettes.

Dugnadsgjengen våren 2022

Dugnadsgjengen vår har hatt en overveldende arbeidsinnsats denne våren. Vi har lagt ned ca. 1300 dugnadstimer i vår, hvilket er bemerkelsesverdig. Alle er alltid velvillige og strekker seg langt.

Teskt: Finn A. Gulbrandsen Foto: Leif-Dan Birkemoe

Siste halvår ble spesielt for dugnadsgjengen. Den gode erfaringen som vi høstet under koronaen, tok vi med oss selv om samfunnet ble gjenåpnet. Gruppeinndelingen som ble gjennomført for å unngå smittespredning i dugnadsgjengen, var svært vellykket. Ingen ble smittet på dugnadene. Både fremmøte og lunsj ble desentralisert i smågrupper da smitten herjet som verst. Under selve arbeidet har vi alltid god avstand mellom deltakerne.

Frammøte har vært over tjue i snitt, det beste gjennom alle år. Felles lunsj har vært etterlenget, og for påske ble det gjennomført med grilling av pølser og en god prat. Den første felleslunsjen på ca. to år. Alt arbeid vi utfører i Østensjøvannet naturreservat og Østensjøområdet miljøpark er etter oppdrag fra henholdsvis Statsforvalteren og Bymiljøetaten. Disse har forvaltningsansvaret.

Hettemåkehekking

Sammenbruddet i hettemåkekolonien i løpet av de tre siste sesongene medførte at Statsforvalteren v/ Truls Aas planla nøye tilrettelegging for årets hekkesesong. Han tok kontakt med måkespesialistene Morten Helberg* og Sindre Molværsmyr**. ØVV tok kontakt med Tom Haller***.

Rådene fra de tre og anbefalinger etter observasjoner av Aas selv, medførte at det ble tilrettelagt for hekking på to øyer i år. Øya syd for Bølerbekken, som hadde best hekkesuksess i fjor, og øya nord for rasteplassen på vestsiden ble ryddet. Det er lagt ut kvist på øyene, og det er spart noe kratt slik at hettemåkeungene har steder å gjemme seg når predatorer dukker opp. I tillegg er det montert tau i vannet rundt disse øyene, slik at reven hindres i å svømme ut. På fiskebryggeplattningene er det lagt ut takrør og kvist til måkene. Tiden vil vise om måkene samler seg på de to øyene. Her kan de danne hekkekolonier som er store nok til forsvar mot predatorer. Hettemåka liker åpne hekkeplasser, da ser de inntrengerne

På innsiden av rammen la vi kvist fra lageret inn i vikene. All kvist fra lageret gikk med til å tette noen av buktene. Dugnaden 15.03.2022.

på forhånd. Selv om predatorer er hovedårsaken til den store nedgangen i hekkebestanden ved Østensjøvannet, må vi heller ikke glemme at nedgangen for arten er enorm i hele Nord-Europa. I den siste rødlistevurderingen fra november 2021 ble arten kategorisert som «kritisk truet» (CR) i Norge.

*MH, ansatt i BirdLife Norge og hogskolen i Østfold. **SM, Masteroppgave om hettemåke (bl.a. fra Østensjøvannet), nå ansatt ved Norsk institutt for Naturforskning, avd. Bergen. ***TH, tidligere journalist i NRK og naturfotograf, se midtsidene

Fjerning av alaska- (Swida sericea) og sibirkornell (Swida alba)

At kun to øyer i år ble lagt til rette for hettemåkene, frigjorde en del arbeidstid for Dugnadsgjengen. Den tiden og mer til, ble benyttet til å fjerne de to fremmedartslistede plantene alaska- og sibirkornell. Førstnevnte har «svært høy risiko for spredning». Arten ble forbudt å innføre, omsette, plante og så fra 01.01.2021 etter forskrift om fremmede

organismer*. Sibirkornell* er oppført i lovdata under «organismer som krever tillatelse for utsetting» og har ifølge fremmedartslista «høy risiko for spredning».

Det ideelle ville vært å fjerne planten på sommeren eller tidlig høst, men det er ikke mulig grunnet alle andre oppgaver vi har. Der det er mulig dras planten opp, ellers blir den kuttet.

Kombinasjonen med disse teknikkene ble benyttet med stort hell på Bekkasinmyra der artene pr. dags dato er å anse som utryddet. Området sjekkes likevel for kornell to ganger i året.

All kornellen som ble fjernet, kjørte vi til depotet på Slora i nord, der den ble lagt langs den nordligste turveien. Bymiljøetaten har nå kjørt bort all kornellen til destruering. Vi har brukt 558 dugnadstimer hittil i 2022 for å bekjempe disse to fremmedartslistede artene.

*se for øvrig lovdata, fremmede organismer.

- 1). Karen bærer kvist på land fra øya sør for Bølerbekkens utløp. Det er lagt ut kvist og spart noe kratt slik at hettemåkeungene har steder å gjemme seg når predatorer dukker opp. Rundt øya er det montert tau i vannet, slik at reven hindres i å svømme ut. Det samme er gjort på øya nord for rasteplassen. Dugnaden 18.01.2022.
- 2). På fiskebryggeplattningene er det lagt ut takrør og kvist til måkene. Arne Elvehøy har lagt ut et fange kvist. Dugnaden 22.03.2022.
- 3). De to fremmedartslistede plantene alaska- og sibirkornell blir kjørt vekk fra Bogerudmyra. Denne dagen i tett snøvær. Dugnaden 01.02.2022.

Kjempestarrforekomsten på Bogerudmyra

Kjempestarr (*Carex riparia*) har forsvunnet fra våtmarka rundt Østensjøvannet, men på Bogerudmyra finnes fortsatt denne svært sjeldne starrarten. Den er rødlistet som «sterkt truet» og finnes kun 8 – 10 steder i landet. Fjerningen av løvtrær og kratt rundt arten startet i mars 2006, så ble det en pause. Fra og med januar 2013 har vi ryddet årlig rundt forekomsten. Noen beskjedne individer ble påvist og merket av botaniker Jan Wesenberg i 2012. Nå har planten spredt seg fra Klopp-tjern til vestre kanalbredd. Etter råd fra botanikeren og oppdrag fra Statsforvalteren (2018), har Dugnadsgjengen ryddet et utvidet område syd for forekomsten slik at den kan ekspandere ytterligere. Det ble fjernet uønskede fjorårsskudd i opprinnelig område og utvidet areal i januar. Alle fjorårsskudd ble kjørt til depot ved rasteplassen på vestsiden av vannet. Det blir spennende å se om kjempestarren

fortsetter å ekspandere. Arbeidet som er utført over år, viser hvor viktig det er å sørge for at denne plantearten får nok lys.

Vasstelgforekomsten på Bogerudmyra

I 2012 påviste Wesenberg kun noen få individer av vasstelg (*Dryopteris cristata*) i søndre halvdel av Bogerudmyra. Året etter startet Dugnadsgjengen den årlige ryddingen av kratt og noe trær rundt den vesle forekomsten. Under en befarig i 2018 påviste Wesenberg at forekomsten hadde utviklet seg til ca. 45. Igjen ser man hvor viktig det er å sørge for at arten ikke skygges ut. I år har arealet blitt noe utvidet gjennom felling av trær og rydding av kratt og ikke minst fjerning av alaska- og sibirkornell.

Ved selve Østensjøvannet gjenoppdaget Jan Wesenberg 130 individer* av denne planten i 2011, hvilket medfører at Østensjøvannet naturreservat er et av

landets aller viktigste habitat** for denne sjeldne bregnen.

*Blyttia nr. 4, 2011, medlemsblad til Norsk botanisk forening. **leveområde.

Fjerning av bjørk ved den vesle dammen nord for lekeplassen

Deler av Østensjøområdet miljøpark er gammelt kulturlandskap med dyrket mark og gammel beitemark. Målet er å holde dette gamle kulturlandskapet så åpent som mulig. Bymiljøetaten anla en liten dam nord for lekeplassen. Områdene rundt dammen og det gamle Bakkejordet var i ferd med å gro igjen, og i januar og februar fjernet vi bjørk herfra slik at denne delen av miljøparken fortsatt skal framstå som åpen. All kvist ble kjørt til depot ved rasteplassen på vestsiden av vannet.

Sjøli

På Sjøli finpusset vi overgangen mellom enga og skogen i nord. Noen få trær ble

fjernet for å gi bedre lys til plantene på skogbunnen, samt at nevnte overgang har blitt så myk som mulig. Kvist ble kjørt til tidligere nevnte depot, og trevirke ble kjørt vekk. Skjotselen er i tråd med beskrivelse og anbefalinger i «Forvaltningsplanen».

Restaurering av øy

Før 1960-tallet var det flotte, sammenhengende myrområder rundt Østensjøvannet. Byplanleggerne fant ut at Østensjøvannet skulle være «smørøyet» mellom drabantbyene som omkranset innsjøen. Etter modell fra Utterslev mose i København ble det gravd kanaler gjennom myrområdene, og det ble anlagt turveier. Inngrepene ødela over tid våtmarkene. Jordsmonnet tørket. Dette førte til erosjon med kraftige innhogg på øyene. Rotvelter forsterket problemene. Hurtig vekst av kratt og trær var et uønsket resultat. I 2000 hadde 75 % av våtmarka forsvunnet (erodert bort) sammenliknet med 1960*.

Kanalgravingen var gjort i beste mening. Målet var å skape sikre hekkeplasser for Østensjøvannets fugler. Erosjonsutfordringer tenkte man ikke på.

I et forsøk på å forsinke erosjonen, restaurerte vi i vinter en øy på vestsiden utenfor Lilleskogen. En arbeidsmåte funnet opp av Johan Mollatt i Dugnadsgjengen. «Mollattmetoden» var tidligere benyttet med stort hell og ble gjennomført også her. Løten sag leverte ferske tømmerstokker på fire meter og noen på fem. Johan spisset seks av disse som et bor i den tynneste enden. Det ble saget hull i isen, en stokk ad gangen ble reist opp slik at den stod omtrent i lodd med borespissen mot bunnen. En klave ble festet til stokken. Fire fra Dugnadsgjengen holdt i klaven, gikk rundt og rundt slik at stokken boret seg ned i gjørma. Da stokken var godt festet i bunnen, ble den kappet i passe høyde. En lengre tverrstokk ble lagt ca. vannrett mellom to vertikale stolper. På innsiden av rammen la vi kvist fra lageret

inn i vikene. All kvist fra lageret gikk med til å tette noen av buktene. Arbeidet avsluttes neste vinter. Målet er å forsinke, eller aller helst stoppe erosjonen.

*Kilde: «Forvaltningsplan for Østensjøvannet», Bymiljøetaten 2007.

Arbeidet ellers

Bakkehavntoppen er ryddet for kratt og noen småtrær i henhold til Skjotselsplanen fra Statsforvalteren laget av firmaet Bioreg.

Arbeidet i slutten av semesteret blir smårydding i miljøparken, fjerning av kornell langs turveiene, fjerning av hagelupin og russekål. Semesteret avsluttes med vårslått på Bakkehavntoppen, og på haugen vest for fugleskjulet og på Slora.

Gresset vil bli kjørt til Ekeberg dyrepark, Abildsø gård eller til Grønmo der det blir til Tigerjord.

På de øvrige slåttefeltene blir det nå kun slått om høsten.

- 1). Grete og Hans fraktet kvist til å fylle på øyene ved Lilleskogen. Dugnaden 08.03.2022.
- 2). I et forsøk på å forsinke erosjonen, restaurerte vi i vinter en øy på vestsiden utenfor Lilleskogen. En arbeidsmåte funnet opp av Johan Mollatt i Dugnadsgjengen, «Mollattmetoden», var tidligere benyttet med stort hell og ble gjennomført også her. Stokken skrus ned i mudderet. Dugnaden 15.03.2022.
- 3). På Sjøli ble noen få trær fjernet for å gi bedre lys til plantene på skogbunnen. Dugnaden 01.03.2022.

Manglende politisk vilje og dårlig forvaltning

Den 11.juni i år kan vi feire at Østensjøområdet miljøpark fyller 20 år. Et samlet bystyre vedtok planen som skulle sikre Østensjøvannet buffersoner mot uheldige inngrep og tiltak.

Amund Kveim

På Bøler, langs General Ruges vei, har et kostbart sykkelstasjonsprosjekt bidratt til å umuliggjøre eller i hvert fall vanskeliggjøre planen om åpning av Bølerbekken. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 01.04.2022.

I Sothøna nr. 23, 2002 skrev vi: «Gratulerer Oslo! Det er med stor glede og optimisme vi nå ser frem til det videre samarbeid med kommunens etater om positiv innsats for området.» En egen forvaltningsplan skulle sørge for en videre positiv utvikling. Hva har så skjedd? Dessverre alt for lite positivt og alt for mye negativt. Denne utviklingen har fortsatt, også under det sittende byråd. Vi hadde håpet på noe helt annet.

Hvert eneste år har det vært nye inngrep som på ulikt vis har forringet området, og satsingen på naturfaglig skjøtsel har vært beskjeden. Østensjøvannets Venner har imidlertid utført et betydelig frivillig arbeid i samråd med Statsforvalteren og Bymiljøetaten. Dette må imidlertid anses som et hyggelig supplement og ikke som en erstatning for offentlig innsats.

Planene stanser i Rådhuset

I flere år nå har ny forvaltningsplan for Østensjøområdet blitt liggende i en skrivebordsskuff uten å nå frem til politisk behandling. Dette er svært uheldig, og har bl.a. hatt den konsekvens at nødvendige bevilgninger har stoppet opp og regulerings- og byggeplaner i buffersonene blir vedtatt. Den nye forvaltningsplanen tar som kjent til orde for at en rekke nye områder skal innlemmes i miljøparken og at det skal vises hensyn i hele nedbørsfeltet.

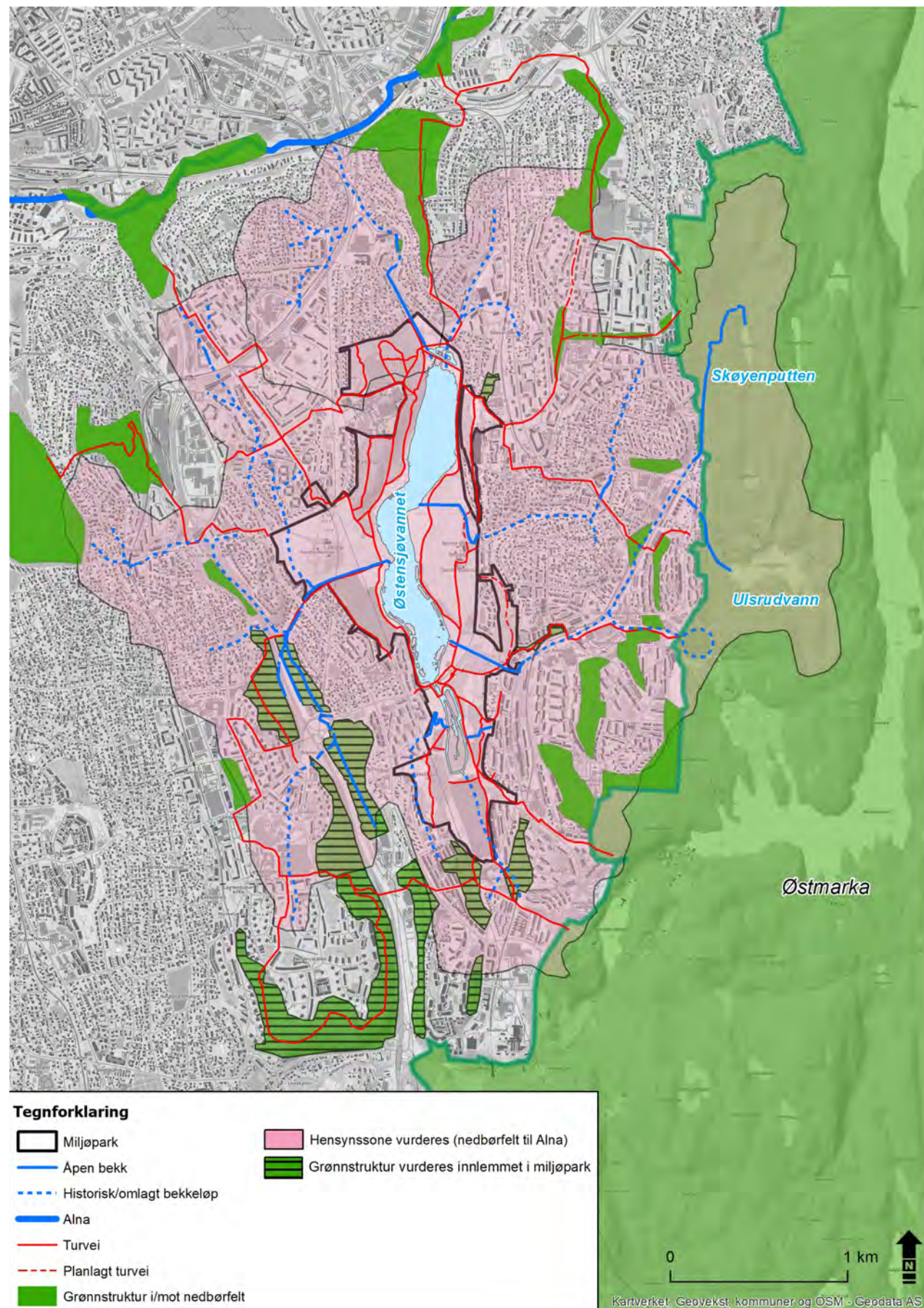
Fragmentert forvaltning

Et kjernepunkt i den nye forvaltningsplanen er at forvaltningen må koordineres langt bedre enn i dag. Nå ser vi stadig eksempler på at ingen har et overordnet syn på forvaltningen, og den ene etaten ikke aner

hva den andre driver med. Ja, selv innen Bymiljøetaten klarer ikke de ulike seksjonene å koordinere tilfredsstillende. Det *Rådgivende utvalg for Østensjøområdet miljøpark*, som Østensjøvannets Venner, Statsforvalteren, Bymiljøetaten og en rekke andre sitter i, har ikke fungert på flere år. Vi må be om at dette snarest ryddes opp i, uten å vente på politisk behandling av ny forvaltningsplan. Det haster.

Stadig nye planer.

Byrådet fikk stanset planene for Eterfabrikken, det vil si planene er ikke stanset, det er bare behandlingen av dem som er utsatt i påvente av behandling av Kommuneplanens arealdel m.m. Ut over det har man vedtatt bilvei inn i miljøparken nord for Manglerud skole, blokkutbygging i

Kart hentet fra den nye forvaltningsplanen viser områder som bør med i miljøparken med hensynsoner. I tillegg er bl.a. følgende områder beskrevet i teksten: Eterfabrikken, Multheaug, og grøntkorridoren fra Rustad skole til Marka. Kartet er utarbeidet av Multiconsult for Oslo kommune, Bymiljøetaten. (Forvaltningsplan for Østensjøområdet miljøpark 2020-2030, side 72-73, figur 3.7.)

skogkanten på Bogerud og innført gummi-granulat på Abildsøfeltet. Nå venter vi på skoleutbygging på både Rustad og Skøyen-åsen. I alle disse sakene har vi vist at alternative løsninger hadde vært mulig og derved skånet natur og miljø rundt vannet.

«Miljøprosjekter» med negativ virkning

Oslo satser på sykling. Det er flott, men det påfølgende behovet for salting er uheldig for vannkvalitet og nærområder til sykkelveiene. Deponier med forurenset snø etableres nær bekkedragene. Ja, selv utvidelse av sykkelveiene tar av naturen. Ikke mye av gangen, men bit for bit forringes området. På Bøler langs General Ruges vei har et kostbart sykkelfeltprosjekt bidratt til å

umuliggjøre eller i hvert fall vanskeliggjøre planene om åpning av Bølerbekken. Dette kunne vært unngått med litt omtanke.

Manglerudtunnelen (E6 Oslo øst) er inntil videre lagt på is. Det er bra, for lokalt ved Østensjøvannet ville prosjektet bare hatt negative konsekvenser. Betydelige inngrep i Bjørnsenskogen og Abildsømyra, forurensning i Smedbergbekken og utluftingstårn som spyr ut forurensning er ikke noe vi ønsker. Dersom det må gjøres noe med E6, får man gå tilbake til tegnebrettet og finne en bedre løsning, gjerne i form av tunnel helt fra Skulleruddumpa.

Er alt håpløst?

Selvfølgeleg ikke. Vi har fremdeles håp om at man vil våkne i Rådhuset. Vi ser også de mange i offentlige etater som med

begrensede midler gjerne vil bidra positivt. Det mangler bare en satsning, politisk og administrativt. Selv med boligbygging og befolkningsvekst i bydelen, må det være mulig å ta vare på Østensjøområdet rike biologiske mangfold og kulturminner. Vi må imidlertid nå ha drahjelp fra myndighetene og vi må hver enkelt av oss ta hensyn når vi beveger oss i området, både sommer og vinter.

Vi er nå inne i den kanskje fineste tiden på året ved Østensjøvannet. La oss glede oss over hva vi har og bidra til at også kommende generasjoner får denne gleden. Østensjøvannets Venner har holdt på i snart 40 år. Det hender vi undres over om vårt virke har hatt noen hensikt. Vi velger å tro at uten oss ville situasjonen vært verre. La oss sammen stå på videre.

Nytt fra Oslo Elveforum

Oslo Elveforum avholdt årsmøte den 17. mars på Bånkall gård med 25 deltakere fra elve- og bekkegruppene. Alnaelvas Venner var vertskap. Før årsmøtet ble deltakerne invitert til en guidet tur langs Tokerudbekken, en av sidebekkene til Alna. Vidar Berget fra Alnaelvas Venner var guide.

Før behandlingen av ordinære årsmøtesaker presenterte Inger Elisabet Røise sitt prosjekt for en vannrensefontene, som hun planlegger oppført som testfontene ved Nitelva i Fjellhammardammen.

Etter årsmøtet består styret av følgende personer:

Per Østvold, leder – Akerselva
Sidsel Andersen, nestleder – Hovinbekken
Ellen Jacobsen, kasserer – Mærradalsbekken
Helén Svensson – Alna (ny)
Trine Johnsen – Ljanselva
John Tibballs – Lysakerelva
Bo Wingård – Lysakerelva og Bærum
Elveforum
Amund Kveim – Østensjøvannet

Foreningen har fire varamedlemmer slik at alle elve- og bekkegrupper inklusive Østensjøvannet er representert. I tillegg er det en rådgivergruppe på elleve personer.

Bånkall gård er kjent fra middelalderen. Det er Oslo kommune som i dag eier gården som ligger rett ved steinbruddet som har levert stein til mange bygninger i Oslo. Den røde grorudgranitten er benyttet i låvebygningen der årsmøtet fant sted. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Et 800 års minne

Audun Østensjø og sjøslaget ved Ekornholmen i Mjøsa

I Håkon Håkonssons saga har vi en beretning om at Audun Østensjø falt i et sjøslag på Mjøsa i 1222, altså for 800 år siden. Navnet kan knyttes til Østensjø gård ved Østensjøvannet. Audun var med i borgerkrigstidens opprørsflokk ribbungene under flokkens leder Sigurd Erlingsson Ribbung, øst-norsk tronkrever i perioden 1219 til 1226. Opprøret var mulig fordi Norge manglet en tronfølgelov som regulerte tronfølgen. Motsetningene mellom sentralområder og bønder var til tider drivkraft til oppstand mot kongemakten.

Teskt og foto: Leif-Dan Birkemoe

Ekornholmen ved Feiring er en liten øy og ligger tett oppunder land adskilt med et smalt sund. Foto:15.08.2002.

I 1222 sto det et stort sjøslag på Mjøsa ved Ekornholmen i Feiring ca. 12 km nordvest for Minnesund mellom birkebeinerne og ribbungene. Sigurd Erlingsson Ribbung (1203-1226), som skal ha vært sønnesønn til kong Magnus V Erlingsson (konge 1156-1184), hevdet retten til å være Norges konge. I Norge fantes det på denne tiden ingen tronfølgelov som regulerte hvem som skulle etterfølge en avdød konge. Alle som hevdet å være sønn av en avdød konge i Norge, og fikk oppslutning om det, hadde krav på kronen.

Selv menn med tvilsomt kongelig opphav kunne prøve å bli anerkjent som konge.

Mot seg hadde Sigurd Ribbung birkebeinerne og kong Håkon Håkonsson, (Håkon IV) Norges konge fra 1217-1263. Birkebeinerne hadde sommeren i 1222 mange skip på Mjøsa, og ribbungene kom etter dem opp fra Øyeren. Birkebeinerne hadde antagelig gjemt skipene sine bak Ekornholmen ved Feiring. I Håkon Håkonssons saga står det skrevet slik om slaget:

«Ribbungene var oppe i landet og var sterke, de hadde ført mange skip opp i Øyeren. Birkebeinerne sysselmann holdt til i Mjøsa og hadde mye folk, førere for dem var Harald Stangefylje, Olav Måk, Fridrek Slafse og Torgeir biskopsmann. Ribbungene kom opp i Mjøsa med skipene sine, og de før omkring på vannet og lette etter birkebeinerne. Sigurd, kongen deres, førte dem, og det var mange sveithøvdinge med ham. De møtte birkebeinerne der det heter Ekornholmen, og det kom til slag. Ribbungene hadde flest folk, og de gikk hardt på. Men birkebeinerne verget seg modig, og det endte med at birkebeinerne seiret, og ribbungene flyktet. Nesten 200 ribbunger falt, deriblant disse sveithøvdingene: Styr prest, Arnold fra Folvell, Audun Østensjø, Torbjørn Rig. Det falt ikke mange birkebeiner. Sigurd flyktet opp på Toten og derfra til fjells.»¹

Sjøslaget – var birkebeinerne mer erfarne krigere?

Sigurd, ribbungenes fører, var 18-19 år i 1222 og må karakteriseres som en ung mann med begrenset erfaring fra sjøslag. Vi må anta at også Audun Østensjø var en mann i sin beste alder. Sigurds sveithøvdinge hadde neppe lang erfaring da flokken ble opprettet tre år tidligere i 1219, da Sigurd var 16-17 år. Det kan ha sviktet litt for flokken som samkjørt lag. Vi får vite at når få birkebeinerne ble drept, men mange ribbunger, kan det tyde på at noe gikk galt med den strategiske ledelse.

Antagelig lå husene på Østensjø gård på 1200-tallet omtrent der hovedhuset på Nordre ligger i dag, rett øst for gravhaugen. Foto: 11.05.2022.

Når «de før omkring på vannet» kan det bety at de både rodde og seilte, alt etter forholdene. Båtene var trolig rigget for råseil. Audun Østensjø kan tidlig ha lært seg å ro og kanskje også seile i små klinkbygde trebåter på Østensjøvannet.

Båtene var åpne, lette å skyte på, særlig om ribbungene plutselig ble oppmerksom på birkebeinerne som hadde inntatt posisjoner i god tid, muligens også både på land og på holmen.

«Sveit» - en troppeenhet

«Sveit» er et norrønt ord for «lag» eller «flokk», altså en enhet for en tropp. «Sveit» ble bl.a. brukt i forbindelse med syslemennene, f.eks. i Oslosysle. Opprørsflokken ribbungene, men også birkebeinerne var organisert i sveiter. Når Audun Østensjø ble kalt sveithøvding, var han lagleder for en tropp bondesoldater. En kilde (Wikipedia) antyder at en sveit kunne variere fra minst 30 mann til ca. 100 mann. Det har også vært gjetnet på hvor mange mann som deltok i slaget på ribbungenes side. Basert på at fire sveithøvdinge og 200 mann døde, antydes det et antall på 500 mann eller flere.

Sagaenes beretninger om å dra båter over land.

For å komme til Mjøsa ble båtene dratt over land fra Oslo til Øyeren og videre opp Glomma og Vorma til Mjøsa, kan vi lese i Håkon Håkonssons saga som har flere beretninger om å dra båter: «Kong Håkon brukte to dager på veien opp over det første

eidet til Stalsberg (i Skedsmo). Det er to lange mil å dra før en kommer til vannet, over myrer og skoger»². Om ribbungene fortelles det at kongen «lot da 35 skip bli dradd fra Oslo og fulgte selv med. Han sendte bud til Arnbjørn og de andre lendmennene sine at de skulle dra skip opp i Glomma»³. I sagaen berettes det om båttrekking fra Iddefjorden til Glomma, forbi Sarpsfossen og opp til Øyeren.³ Altså svært krevende strekninger.

Det eneste vi får vite om båtene til ribbungene som deltok i sjøslaget ved Ekornholmen i 1222 er at de hadde «ført mange skip opp i Øyeren». Underforstått må vi anta at båtene ble dratt fra Oslo. Men langs hvilken trasé dro de båtene? Det står ingen ting i sagaen at de benyttet seg av Alnaelven. Det eneste navn som er nevnt i sagaen er Stalsberg i Skedsmo, dvs. til Nitelva som heller ikke er nevnt ved navn. En gammel norsk mil var 11,3 km eller 18 000 alen, som omtrent tilsvarer dagens distanse fra Oslo til Nitelva ved Stalsberg. På dette strekket brukte de to dager, om vi skal tro sagaskriveren.

Var Alnaelven farbar for 800 år siden?

Slik Alnaelven fremstår i dag er den ikke farbar. For lite vann, for smal, delvis nesten gjengrodd, trær som er veltet over elven, lagt i rør over lengre strekk og veier og broer som sperrer fremkommeligheten. Men fossene nedstrøms Bryn og oppstrøms Grorud var naturlige hindre også for 800 år

siden. Det som er et interessant spørsmål er om Alnaelven var farbar på 1200-tallet, på deler av strekningen der det ikke var fosser.

I år 2000 ble det som et tusenårssted satt opp en steinsetting i Alnaparken etter målene på Osebergskipet. Ingen av de som laget steinsettingen lever i dag og det er til nå ikke funnet dokumentasjon om hvorfor det ble valgt et vikingskip. Men stedet er nok ikke tilfeldig valgt. Og Osebergskipet er et godt kjent vikingskip med appell til fantasien.

Trolig var Alnaelven for 800 år siden farbar til å ro skipene de ca. 6 km fra Bryn til Alnaparken. Høydeforskjellen er bare ca. 30 meter. Ved retur fra Mjøsa burde det være en klar fordel. Ble denne muligheten utnyttet? Fra Oslo til Nitelva er det som nevnt ca. 20 km. En tredjedel av distansen kunne etter denne beregning skje på en enklere måte enn over land.

Man kan tenke seg at begge muligheter ble valgt, avhengig av båtens størrelse og vannføring. Sjøsetting av båtene oppstrøms Bryn var nok en liten omvei, men fra Alnaparken var trolig avstanden til ferdselsvei noe kortere.

Over land dro de båtene på tømmerstokker de la foran. Vi har tidligere antydnet at det kan ha vært 500 eller flere ribbunger som deltok i slaget ved Ekornholmen. Når så mange deltok med å dra båtene over land må det ha vært ganske spektakulært. Bruk av hest skal vi heller ikke se bort fra. Og kanskje ble det sunget under trekket.

1. Håkon Håkonsens saga, side 73.

2. Håkon Håkonssons saga, side 125. 3. ibid, side 131.

- 1). Håkon Håkonsson, konge 1217-1263. Kong Sverres sønnesønn. Ble anerkjent som Norges enekonge. Under Håkon Håkonsson ble rikskongedømmet konsolidert og bygd kraftig ut. Illustrasjon fra utstillingen «Høyt hevet» på Slottsfjellsmuseet i Tønsberg. Foto: 21.05.2022.
- 2). Osebergskipet – steinsettingen i Alnaparken. Det er 20 steiner i grorudgranitt som markerer form og størrelse på skipet. Foto: 10.04.2022.
- 3). Alnaelven ved Smalvoll. Våtmarken brer seg godt ut på sidene av den meandrerende elven og indikerer at den tidligere har vært mye bredere og dermed også dypere. Foto: 31.03.2022.
- 4). Skipsslep i høymiddelalderen slik man kan forestille seg at det foregikk. Illustrasjon: Groruddalen Historielag.
- 5). Middelalderbåten med det midlertidige navnet «Vaterland I» under bygging i middelalderparken i Oslo. Foto: 14.09.2018.

Oldtidsveien

Traseen over til Skedsmo gikk nok på det vi i dag kaller Oldtidsveien over Gjelleråsen. Fremme ved Nitelva gikk turen til nordre del av Øyeren, derfra over til Glomma som ble fulgt til Nes. Siste etappe var Vorma frem til Minnesund og Mjøsa.

Fra Oslo var nok traseen dagens St. Halvards gate over Galgeberg med forbindelse til Romerike. Dersom båtene ble dratt ned til Alnaelven må det ha skjedd ved Etterstad/Helsfyr, ferdselsveien som førte til Skøyengårdene og Østensjø gård.

Båttyper

Båtene som ble benyttet var klinkbygde åpne trebåter, en vanlig båttype gjennom mange år også brukt langs kysten, på elver og innsjøer. I forbindelse med de arkeologiske undersøkelser i Bjørvika-området ble det gjort rundt 40 skipsfunn. De største båtene målte opp mot 20 meter, mens de fleste lå på mellom 10 og 15 meter. Til sammenligning er Osebergskipet 21,5 meter. Dette gir en pekepinn på båtens størrelse som ble dratt fra Oslo. Felles for båtene var at de var flatbunnet og altså med liten kjø. Vel egnet for grunne farvann. Men tunge var båter laget av eik.

Sigurd Ribbung som feltherre

«Våren 1226 hadde ribbungenes opprør nådd en slik styrke og utbredelse at det utgjorde en klar trussel mot riksenhet og enekongedømme i Norge», skriver Knut Peter Lyche Arnstad i en artikkel i Store norske leksikon og konkluderer med at «Sigurd behersket både det politiske spillet og de militære utfordringer, og han hører dermed til blant de mest vellykkede feltherrer i norsk middelalder»⁴. Slaget ved Ekornholmen var imidlertid ingen suksess, noe Sigurd kanskje lærte mye av.

I 1226 dør Sigurd Ribbung 22 år gammel i Oslo. Hans etterfølger Knut Håkonsson maktet ikke å etterleve sin forgjenger og ribbungene sluttet forlik med kong Håkon.

Nærhet til Oslo som administrasjonssenssenter

Gårdene rundt Østensjøvannet var gjennom hele middelalderen preget av nærheten til Oslo som på slutten av 1100-tallet ble sete for en lokal administrasjon, men også kongemakten. Østensjø gård tilhørte

Oslosysle som ble ledet av en systemmann, en embetsmann med oppgave å holde kontroll med bondesamfunnet på vegne av kongen. Det krevde lokalkunnskap. Derfor fikk systemannen såkalte lensmenn (bondelensmenn). Dette kunne være bønder, men også stormenn⁵.

Skatter og byrder på bøndene

Systemannens administrasjon med sveiter og utrustning skulle finansieres og det måtte finne sted gjennom nye og uvante skatter og byrder på bøndene. Det fikk bøndene til å reagere med våpen i hånd når de synes det gikk for langt. I Sverres saga kan vi lese at på vinteren 1200 var det en omfattende østnorsk bondereisning som bygde på motsetningen og misnøyen med syslestyret til kongen i sentralområdene.

Kong Sverre satt i Oslo med hele sin hird og en stor hærstyrke: «Akkurat da kom det farende en mann og meldte at det var kommet en hær østfra over Langemosen (Abildsømyra) og fram over Ryenberget, det var skøyner og øyner, follinger og hegner» (dvs. bygder øst for Oslo), kan vi lese i Sverresagaen⁶. Da dette var på vinteren kan vi ikke se bort fra at noen tok vinterveien over Østensjøvannet. Bondehæren var på vei til Oslo for å ta kong Sverre. Gårdene rundt Østensjøvannet var neppe uberørt av denne hærstyrken, kanskje deltok det også bønder fra disse gårdene og da kanskje også fra Østensjø gård. En slik skjellsettende opplevelse ble det nok fortalt om i lang tid, også for Audun i oppveksten. Skatt og økonomi var et svært aktuelt tema som opprørte bøndene, de eneste til å bli pålagt slike byrder. Byene i Norge utgjorde kun 2% av befolkningen, resten var bønder.

Landskylden

Kirken var stor godseier, men også kongen og stormenn var eiere av gårder eller gårdparter og fikk årlig jordleie eller landskyld av bøndene. Betalingen fant sted i form av mel, smør og andre varer som var produsert på gården i løpet om sommeren. Landskylden utgjorde rundt en fjerdedel av netto gårdsproduksjon⁷. Det var den tyngste avgiften bøndene var pålagt i høymiddelalderen. Dette var tunge byrder, men samtidig et ordnet forhold mellom eier og bruker. Vi kan godt tenke

oss at stridigheter lett kunne oppstå når landskylden steg.

Ribbungene var meget godt kjent på Østlandet. For sveithøvdingen Audun som bodde på Østensjø gård i Oslos nærmeste omland fikk han nok meninger om mangt i samfunnet. Det kan nok være slik han fikk kontakt med ribbungflokkene som var misfornøyd med syslestyret i sentralområdene.

Østensjø – en gammel ættegård

Østensjø gård var på Auduns tid privateid. Hvor lenge samme familie hadde eid gården vet vi ikke, men at det har vært en ættegård tilbake til vikingtid er sannsynlig. Navnet Østensjø kan føres langt tilbake, trolig til begynnelsen av vår tidsregning. Audun er den eneste vi kjenner navnet på fra middelalderen før kirken overtok helt eller delvis en gang på 1300-tallet. Hans historie vitner om en svært samfunnsengasjert mann som tok del i riksomfattende virksomhet i borgerkrigstidens kamp om kongemakten i Norge.

Kilder/litteratur:

- *Håkon Håkonssons saga* av Sturla Tordson oversatt av Anne Holtsmark, Aschehoug, 1964.
- *Sverres Saga*, oversatt av Dag Gundersen med innledning av Anne Holtsmark, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1967.
- *Oslo Bys Historie, Byen under Eikaberg, Byens oppkomst til 1536*, Bind 1, av Arne Nedkvikne og Per G. Norseng, Cappelen Forlag AS, 1991.
- *Mennesket i middelalderens Norge. Tanker, tro og holdninger 1000-1300* av Sverre Bagge. Aschehoug 1998.
- *Det norrøne samfunnet* av Jon Vidar Sigurdsson. Pax Forlag AS, Oslo 2008.
- *En kort introduksjon til Norge i høymiddelalderen* av Hans Jacob Orning. Cappelen Damm Akademisk, Oslo 2020.
- *Dei norske borgarkrigene 1130-1240* av Hans Jacob Orning, Samlaget, Oslo 2021.
- *Maritime Oslo fra vikingby til fjordby*, Erik C. Ødemark, Bok Cirkus Forlag, 2018.
- *Vår gamle kystkultur I*, Svein Molaug. Grøndah Dreyer, Oslo 1994.
- *Audun Østensjø – 780 år etter slaget på Mjøsa*, Leif-Dan Birkemoe, Sothøna nr. 23, 2002
- *Elvelangs. Turguide til elvene i Oslo*. Ida E. Hvoslef. Aschehoug, 2004.
- Arnstad, Knut Peter Lyche: *Sigurd Erlingsson Ribbung i Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 20. april 2022 fra https://nbl.snl.no/Sigurd_Erlingsson_Ribbung
- Store norske leksikon.
- Wikipedia.

4. Arnstad, Knut Peter Lyche i SNL, 5, Oslo Bys Historie, side 137. 6. Sverres Saga, side 213. 7. Norge i høymiddelalderen, side 31.

Kanadagullris til plage og nytte

Som fugletitterne venter på trekkfuglenes tilbakekomst om våren, så vil vi plantefargere lengte etter første tegn til spiring av bjørk, blåbærlyng, marikåpe og rabarbra. Disse vekstene, som naturen og hagene er så rike på, lover vår og sommer. Og de er rike på fargestoffer som gir gule farger i mange nyanser.

Teskt og foto: Inger Hallan - Østensjø husflidslag

Plantefarget ullgarn.

Utover sommeren venter vi spent på geitrams og storkenebb, som gir ferskengult og gråbrune nyanser. Høsten kroner fargesesongen med reinfann, fjellvier, sopp og lav - og kanadagullris.

Plantefarging

Strikkelysten har tiltatt de siste årene, og det har også interessen for plantefarging. Stadig flere ønsker å lage sitt eget plantefargede ullgarn. Det ligger i tiden et stort engasjement for å utnytte de kortreiste ressursene og å bearbeide råstoffene selv. Råstoffene til å farge ullgarn finnes i nærmiljøet vårt i store mengder. Fargene er giftfrie, og planterestene blir finfin kompost. Fremgangsmåten er enkel. Det du trenger, i tillegg til plante-

materialet, er rikelig med tid og vann, samt en varmekilde; en kokeplate eller et bål. Og, selvsagt, kunne fremgangsmåten.

Kokeplate og kjeler

Østensjøvannets Venner inviterte Østensjø husflidslag til å demonstrere plantefarging en søndag i den korte optimistiske perioden av pandemien med lov til å møtes, tidlig høst 2020. Kanadagullris, den høyvokste og overivrige hageplanten, som har forvillet seg utenfor hagegjerdene, og som er i ferd med å fortrenge annen naturlig flora, fantes i mengdevis omkring besøkssenteret på Bakkehavn. Vi i Østensjø husflidslag rigget oss med kokeplate og kjeler. Blomster, blader og stengler av kanadagullris ble kokt

Vakkert lysende gult garn trekkes opp av det varme fargebadet.

mørt og mykt. Etter vel en time med koking ble vannet med fargestoffene avsilt. Deretter ble naturhvitt ullgarn, på forhånd vasket og beiset*, lagt i gryta for farging. Etter nok en time er magien skjedd; vakkert lysende gult garn trekkes opp av det varme fargebadet.

Fargeemner

Moralen er, kan hende, at selv den mest plagsomme og uønskede vekst kan bli til noe fint og nyttig! For dem som synes at skvallerkål og brennesle blir for påtrengende i bedet, er de også fargeemner som med hell kan brukes til farging av ullgarn. Det finnes mange bøker om fremgangsmåter, og det arrangeres kurs flere steder i Oslo-området.

*Beising: En prosess med ulike mineraler, som garnet er gjennom for farging. Ulike mineraler gir ulike fargenyanser.

Rusken er igang!

Lise M. Johansen

Våren er her og da er det tid for 4. klassene fra de åtte adopsjonsskolene til å avholde årlig «rusking» på tildelte områder ved Østensjøvannet.

Elever fra 4. klasse på Abildsø skole har samlet rusk i plastposene. Foto Janne, lærer på Abildsø skole.

Onsdag 11. mai var det liv ved Østensjøvannet da elevene fingransket områdene for alt som av en eller annen grunn ikke hører hjemme i naturen.

Skolene på Østensjø, Rustad, Nøklevann, Bøler, Oppsal, Abildsø, Manglerud og Høyenhall fikk på forhånd utlevert plasthansker, ruskenbæreposer og plastsekker til å samle søppel i. Lærerne fikk kart over Østensjøområdet miljøpark der skolens område var avmerket slik at

skolene holdt seg til sitt område.

Hvem har fått mest i plastposen og hva er det rareste som ble funnet? Det siste fikk vi ikke vite, men at plastsekkene etter hvert ble fylt var lett å se.

Elever og lærere gjør en veldig viktig jobb for trivsel ved Østensjøvannet. Alltid hyggelig å møte elever og lærere på «jakt» etter søppel. Mye å lære på disse turene!

Østensjøvannets Venner takker for hjelpen!

Elever fra 4. klasse på Rustad skole putter smårask i en av søppelkassene ved Østensjøvannet. Foto: Torill, lærer på Rustad skole.

STØTT ØVV MED GRASROTANDELEN GJENNOM NORSK TIPPING

Fuglerapport 2021

Vi hører mange alarmerende rapporter om hvor ille det står til med biomangfoldet i naturen.
Det er derfor viktig at tellingsarbeidet videreføres.

Teskt og foto: Audun Brekke Skrindo

Kvinand overvintret med opptil 20 individer.

Det er med regulære totaltellingar vi unngår å måtte gjette eller synse oss fram til hvordan det går med fuglene ved det kjære vannet vårt. 3 sesonger med tellingar har gått siden 20-årsfeiringen med oppsummerende bok om fuglene ved Østensjøvannet.

Faste tellingar

Nå viser det seg at det fortsatt er mange artar som svinger innom miljøparken. Det er ikkje noen alarmerende nedgang i antall artar, og det tar gjerne litt tid å kunne si med sikkerhet om det er flere eller færre individer av de ulike artene. Dette arbeidet er du med å støtte gjennom å være medlem i foreningen. Takk for ditt bidrag til en av de lengste faste tellingene Oslo-regionen har å

by på. Husk at alle dataene er tilgjengelig på hjemmesidene til Østensjøvannets Venner, ostensjovannet.no og artsobservasjoner.no.

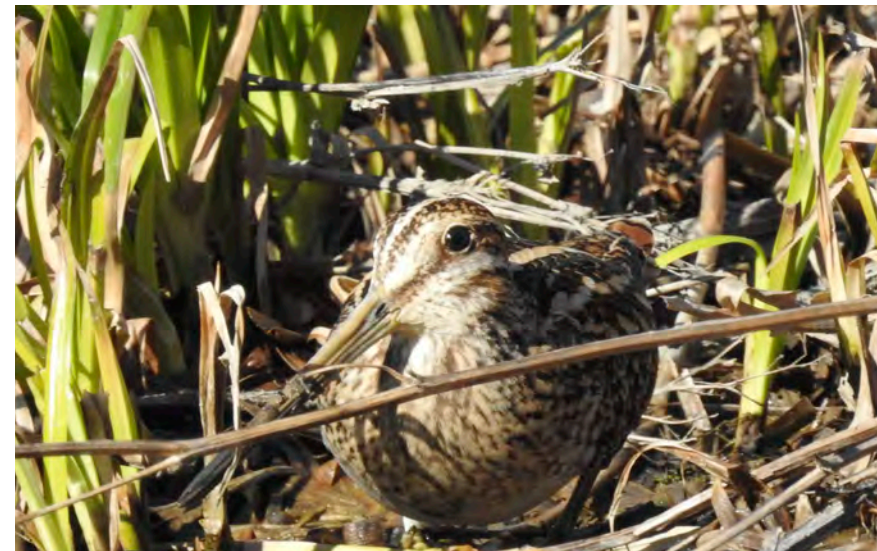
Den fulle årsrapporten, der de faste tellingene er slått sammen med mer tilfeldige registreringar frå hele året, er å finne i Toppsykkern, tidsskriftet til fugleforeningen i Oslo. I 2021 starta de systematiske tellingene 15. mars og avslutta 9. oktober. Rapporten gir miljøforvaltningen oversikt over både antall artar og god innsikt i antall individer som besøker Østensjø-området miljøpark i løpet av et år.

136 artar

En kort oppsummering av fugleåret 2021 viser at artslisten (per mars 2022)

ser ut til å lande på 136 rapporterte artar. Dette er ørlite høgere enn gjennomsnittet for hva som blir sett, medregnet de siste 20 årene. For den som følger nøye med på fuglene i miljøparken er det mange spennende overraskelser og flotte observasjonar. Så også i 2021. Eksemplar på de litt mer sjeldne artene er mandarinand, stokkandvarianten "marmorand", overvintrende vannrikse, lappfiskand, knekkand, kvartbekkasin, lerkefalk, taffeland, havørn, lappspove, svarthalespove og sivhauk.

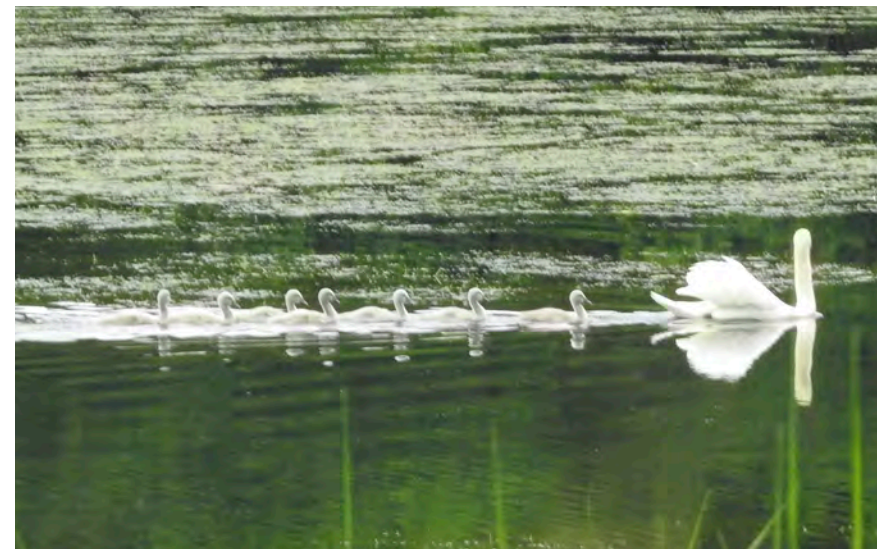
God tur ut på fugletur ved Østensjøvannet, hilsen Audun Brekke Skrindo.

Enkeltebekkasin er en av de vanligste vaderne.

Hønehauk jakter året rundt i miljøparken.

Knoppsvane med 7 unger. Tre kull på 2, 7 og 5 individer ble det endelige resultat i 2021.

Ta handa mi

Ta handa mi bror,
det er tøffe tider
Men livet har alltid
lyse sider
Kjenn varmen min, søster
Du trenger den kanskje
Livet er en vanskelig bransje

Ta handa mi, søsken
Lær meg å gi!
Kan hende har jeg lite tid
Handa mi er god til å gripe,
god til å ta...
Men i dag er det varme
den helst vil ha

Mi hand kan og
være hard og knyttet
Slik at DU kan føle deg
trygg og beskyttet
Handa må aldri bli slapp og vek
Livet er tross alt
ingen lek

Ta hendene mine -
gi meg den glede
Jeg vil være deg nær,
være tilstede.
Har du nytte av dem,
hendene mine?
Da skal de knyttes til hendene dine

Om min hand skulle svikte
på eldre dager
Håper jeg du har kjærlighet
og varme på lager
Håper at du kan stryke mitt kinn
Lindre min smerte
og mildne mitt sinn

HP

Steinras

Onsdag 9. februar om morgnen ble Bymiljøetaten varslet om at det lå stein i turveien under Tallberget på vestsiden av Østensjøvannet

Teskt og foto: Leif-Dan Birkemoe

Rasstedet ved turveien ble raskt sperret.

Stein hadde rast ned fra skråningen sør på Tallberget, litt nord for der det går en mindre vei opp mot Plogveien. Fjellsikringsfolk ble raskt varslet, fjernet stein i veien og sikret rasstedet.

I etterkant har fjellsikringsfirmaet Fjerby Fjellsikring AS undersøkt rasstedet mer grundig og samtidig undersøkt fjellskrenten mot nord i retning Sjølienga. Flere store steinblokker ble sikret og enkelte utsatte stein fjernet ved rett og slett la de falle kontrollert ned på bakken. I kombinasjon med spetting og fjellrens ble det også utført noe vegetasjonsrensing. Flere trær i skråningen ble fjernet.

Fjellsikringsfirmaet opplyste at de har hatt flere utrykninger i den senere tid for å sikre mot steinras etter oppdrag fra Bymiljøetaten. Årsaken til rasene er uvisst, men trolig kan de store og skiftende temperatursvingningene mellom dag og natt ha spilt en viss rolle.

To mann fra Fjerby Fjellsikring AS ser mot stedet der raset gikk.

Naturens vippepunkter i miljøparken

«Verden på vippepunktet», en bok av biologiprofessor Dag O. Hessen, fikk stor oppmerksomhet da den ble utgitt i 2020. Boka ble vinner av Brageprisen samme år og det manglet heller ikke på superlativer til hvordan han har synliggjort utfordringene for klima og natur. I boka er det valgt å fremstille hvilke vippepunkter vi står overfor om intet gjøres.

Leif-Dan Birkemoe

Dette bildet med Østensjøvannet i sentrum er tatt i 1948 og viser et helt annet landskap enn det bebygde landskapet vi ser i dag. Hovedinntrykket er tap av natur. Foto: Widerøes Flyveselskap 1948. Østensjø lokalhistoriske bilder, bilde nr. B20030197.

Begrepet eller metaforen *vippepunkt* betyr ikke at *løpet er kjørt*. Hele poenget er å unngå at det går fra vondt til verre, skriver Hessen i forordet. I denne sammenheng skal vi trekke frem noen vippepunkter som vi kan relatere til Østensjøområdet miljøpark. Noe kan vi gjøre på lokalplanet for naturen, mens for andre forhold er vi prisgitt utviklingen slik den blir regionalt, nasjonalt eller kanskje også globalt. Klima kan vi ikke lokalt endre, det må vi i stor grad overlate til nasjonale og internasjonale tiltak, selv om hver og en også har et ansvar.

Naturtap

Det som kanskje mest av alt vil være en utfordring er naturtap. Natur er noe alle vil ha, men hva er virkeligheten? Natur er under

sterkt press: -Arealer krymper, økosystemer forringes, og verdens bestander av dyr og planter er for nedadgående i rask takt, tross all velvilje, skriver Hessen. Årsaken er befolkningsvekst som legger beslag på stadig større landområder noe miljøparken også er utsatt for. Det bygges stadig tettere inn på naturen. Slike landskapsendringer virker inn på mange arter.

Minstestørrelse

Bestander av planter må ha en viss minstestørrelse og et visst areal for å være levedyktig, skriver Hessen. Reduserte bestander vil bli mer sårbare dersom de isoleres fra andre bestander. Vi har eksempler på planter, insekter og sopp som i miljøparken har en liten bestand, ofte rødlistede arter,

som blir svært sårbare om arealet ytterligere reduseres. Skulle bestanden forsvinne og det ikke er en nabobestand som kan «fylle på» i ettertid, kan arten være tapt lokalt og regionalt, i verste fall også nasjonalt. «Nettopp derfor er fragmentering av naturen så risikabel», konkluderer Hessen.

Fuglearter, amfibier og flaggermus

Visse fuglearter er utsatt. Stær er blant kulturlandskapets arter som har gått tilbake. I boka *Fuglene ved Østensjøvannet i Oslo* skriver Audun Brekke Skrindo «stær har opplevd tilbakegang og kjempeflokkene på trekk er færre». Endringer i kulturlandskapet fremheves som en viktig årsak når tilbakegangen skal forklares, mener

Hessen. Hettmåkenes markerte tilbakegang de senere år kan trolig også knyttes til bl.a. landskapsendringer. Mindre mat, færre våtmarker, mer monokultur, stedvis gjengroing kan også legges til på listen. Låvesvalenes tilbakegang kan nok knyttes til mangel på egnede hekkelokaliteter. Vi kan gjerne inkludere frosk og salamandere som får reduserte leveområder. Hva med flaggermusene vi til nå har hatt mye glede av å se på nattehimmelen? Fremtidig tilgang på insekter vil avgjøre områdets bestand av flaggermus.

Grønne nærområder

Tankevekkende er det når Hessen kommer frem med et poeng han kaller *diskonterings-aspektet*: «Den kumulative verdien av grønne nærområder kan på sikt være langt større – også økonomisk – enn en engangs-nedbygging av det samme området». Vi tar ut en gevinst i dag som ville være en større gevinst i morgen. Denne tankegangen burde legges til grunn når miljøparken og buffersoner utsettes for bitvis omdisponering og omregulering. Rundt vannet har det

hvert eneste år i mange år vært gjort nye inngrep som har forringet naturverdier, og alt tyder på at dette vil fortsette om vi ikke setter foten ned.

Økosystemtjenester – naturens goder

«Hva er verdien av en art?», er et spørsmål som stilles i sammenheng med økosystemtjenester som er de goder og tjenester naturen gir for å holde kretsløpet i gang. Hvilke arter er såkalte nøkkelarter som fyller viktige funksjoner og hvilke er det som kan forsvinne uten negative konsekvenser? Det er det ikke mulig på forhånd å avgjøre, det har historien lært oss. Boken lister opp en rekke eksempler som klart underbygger denne påstand. For å forstå dette resonnet tar Hessen fram bildet med «den siste steinen» i et buet byggverk. Tenk på en katedral med buet tak der hele kuppelen er låst med den avsluttende og siste steinen i hele konstruksjonen. Vi vet med andre ord ikke hvilke arter som spiller en nøkkelrolle. De viktigste artene kan være de vi ikke ser og heller ikke har navn på. Derfor er

naturmangfoldet viktig og setter søkelys på vårt bruk av landskapet. I miljøparken er det fortsatt naturmangfold med habitater vi må verne om. Vi forstår ikke betydningen av naturens goder før de er borte. Dammusling er et eksempel på en økosystemtjenester i Østensjøvannet. Muslingene filtrerer vann og på den måten renser vannet. Våtmark som naturtype er også et naturens gode.

Klima

Tap av natur kan vi lokalt til en viss grad gjøre noe med om vi vil. Vanskeligere er det som nevnt med klima. Vi skal derfor kun ta med et par punkter.

Det ultimate vippepunktet, skriver Hessen, er det globale klimaet. FNs klimapanel har sagt mye om global oppvarming. Norge vil ikke være mest utsatt, men kravet til vår livsførsel er ikke mindre av den grunn.

I rapporten fra FNs klimapanel (IPCC) som ble gjort kjent 28. februar 2022 uttales det at vi snarest må slutte å ødelegge naturen. FNs klimapanel rapport om løsninger ble lansert 4. april 2022. En nøkkel

til suksess er at vi anerkjenner at klima, biologisk mangfold og menneskenes samfunn henger tett sammen. Naturvern og klimatilpassing må planlegges og gjennomføres hånd i hånd. Tiltak som sikrer og reparerer natur, er relativt billige og krever hverken avansert teknologi eller kompliserte maskiner. Restaurering av natur er et tiltak som forsøkes utført ved Østensjøvannet. Et eksempel er restaurering av øyer, noe dugnadsgjengen i Østensjøvannets Venner har utført, senest nå i vinter. I den sammenheng kan vi trekke inn Ramsar-konvensjonen om vern av våtmarker som Norge ratifiserte i 1975. Hensikten er å bedre livsvilkårene for truede arter, sikre truede naturtyper og gi økte økosystemtjenester. Bedret vannkvalitet, flomdempning og lagring av karbon i tillegg til at vi får rikere naturopplevelser for de som ferdes i miljøparken, er et lite bidrag i riktig retning.

I 2021 åpnet det såkalte Klimahuset til UiO, Naturhistorisk museum på Tøyen. Den pedagogiske fremstillingen er tilrettelagt for den enkelte, slik at besøkende som svarer på enkle spørsmål om personlige

prioriteringer kan få oppgitt sitt eget økologiske fotavtrykk.

Temperaturstigning og med det innvirkning på Norges isbreer, er i Klimahuset anskueliggjort med en isblokk som smelter. For Østensjøvannet vil det neppe være trygg is hvert år, kanskje ikke is i det hele tatt om noen tiår som følge av mildere vintre. Ingen skøyteis og intet isfiske. Mer regn vil føre til større avrenning fra jorder, veier og andre faste flater, noe som kan føre til enda dårligere vannkvalitet om vi ikke finner virkemidler til å begrense forurensingen.

På Østensjø skole er det etablert flomveier for å ta unna store nedbørsmengder, omtalt i forrige nummer av Sothøna (nr. 62 desember 2021) *Forberedt på klimaendringer*. Slike tiltak vil vi se flere av i vårt nærområde.

I Dag Hessens bok under avsnittet om klima er utgangspunktet det vi faktisk vet. Deretter om det som er litt mindre sikkert for så å avslutte med det som er høyst usikkert. Det er altså ingen fasit. Men selv det vi vet er alene nok til å forstå alvor.

- 1). Stær er blant kulturlandskapets arter som har gått tilbake ved Østensjøvannet. Foto: Audun Brekke Skrinde.
- 2). Blomsterenga på Sjøli med et teppe av engsoleie i mai er et rikt pollineringsområde for insekter. Foto: Leif-Dan Birkemoe.
- 3). Dammusling er et eksempel på en økosystemtjenester i Østensjøvannet. Muslingene filtrerer vann og på den måten renser de vannet. Foto: Leif-Dan Birkemoe.
- 4). Temperaturstigning på 1,5 grader, plakett i Klimahuset på Tøyen. Foto: Leif-Dan Birkemoe.
- 5). Klimahuset til UiO, Naturhistorisk museum på Tøyen. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Naturendringene

Hastigheten av de globale naturendringene de sist 50 årene er enestående i menneskehetens historie. De direkte årsakene til dette på globalt nivå er følgende (med de viktigste først): endringer i bruk av land og hav; høsting og utnyttelse av organismer; klimaendringer; forurensing; invasjon av fremmede arter. Disse fem faktorene skyldes en rekke underliggende forhold – de bakenforliggende årsakene til naturtapet – som i sin tur igjen avhenger av samfunnsmessige verdier og adferd som inkluderer produksjon og forbruksmønster, menneskelig populasjonsdynamikk, handel, teknologisk innovasjon og iverksetting av politikk.

Kilde:

- FNs naturpanel (Ipbes)
- Verden på vippepunktet. Hvor ille kan det bli? Dag O. Hessen. Res Publica, Oslo 2020.

Furua ved vannet

Teskt og foto: Leif-Dan Birkemoe

Her er fjernvarmerøret lagt langs Østensjøveien og passerer tett inntil furua uten å skade rota. Bildet er tatt 27.04.2009.

I miljøparken er det både små og store furutrær flere steder. På Tallberget er den dominerende. Der har den lysåpne forhold, som gjør at den trives godt. Men vi finner furua også som enkeltstående trær. Det kanskje mest karakteristiske eksemplaret står mellom Østensjøveien og turveien langs vannet. Da Hafslund/Viken la ned fjernvarmerøret i Østensjøveien i 2009 fra Klemetsrud til Sentrum sto treet i faresonen. De som

gravde forsøkte å ta de nødvendige hensyn for ikke å skade rota. Nå 13 år senere står treet like fint. Andre trær nær fjernvarmerøret måtte fjernes. Noe av forklaringen var trolig at furutrær har det som kalles pælerot, dvs. at dersom rota har mulighet vokser den nedover. Det gjør at den tåler vind, men den står også stødig om omgivelsene blir endret. Vann har det trolig aldri vært mangel på der treet står noen få meter fra vannkanten.

Furu kan bli veldig gammel, men furua vi har omtalt her har nok ikke satt rekord. På et bilde tatt av området helt på slutten av 1800-tallet kan vi se et lite furutre uten at det er mulig å påstå at det er det samme. Dersom dette treet var rundt 25 år i 1900 kan treet ha en alder på rundt 150 år. Vekstvilkårene må ha vært gode takket være gode lysforhold nede ved vannet.

Furu (*Pinus sylvestris*)

Furu er et stort og karakteristisk tre, opptil 40 meter høyt, med lang stamme og en markert, eviggrønn krone. Gamle furutrær er ofte flate i toppen og har lang, greinløs stamme. De kan bli store kjemper, med stammer på 1,5 meter i diameter, og de kan bli gamle, minst 600 år. Veden er hard og har mye kvæ, som kalles harpiks. Den gjør at veden brytes ned svært sakte. Gamle døde furutrær, såkalte gadder, kan stå i mange hundre år som sølvgrå installasjoner i fjellskogen.

Barken er grov, ujevn og mørkebrun, litt bleikere og mer rødlig høyere opp på stammen. De grønne nålene sitter sammen to og to. De er opptil seks-sju cm lange, smale, mjuke og litt vridde i formen. Furua er som regel sambu, med hann- og hunnblomster på samme tre. Hannblomstene er gule, mens hunnblomstene er mørkt rødfiolette. Etter blomstring og pollinering i mai-juni vokser det fram små, grønne kongler. Året etter er konglene modne og brune, og de lette frøene med en liten ving slipper ut og spres med vinden. De eggformede konglene sitter på en kort stilk. Furua har ei kraftig pælerot som går dypt ned i bakken eller i sprekker i fjellet. Derfor står furua stødig selv på vindutsatte steder.

Furua er et lyskrevende treslag. Furu og gran er ulike på en del områder. Granas barnåler er skygetålende. Furua har derimot lyskrevende barnåler. Derom furutrærne blir stående svært tett, dør barnålene på grunn av mangel på lys. 14 prosent av alle trær i Norge er furu.

Kilder: Trær i Norge av Arnodd Håpnes. J.M. Stenersens forlag AS 2019 og Store norske leksikon.

Furutreet har gode lysforhold og rikelig med vann. Pælerota har sørget for god vanntilførsel og at rota ikke ble skadet av gravearbeidet for 13 år siden. Bildet er tatt 05.03.2022.

Gjennom kameralinsen

Tom Haller, en nestor blant spredere av naturkunnskap

Tom Haller ble født i 1945. Av fotografene er han den som har lengst fartstid ved Østensjøvannet.

Han fikk tidlig en intens naturinteresse, hvilket medførte hyppige sykkelturner fra barndomshjemmet på Briskeby til Østensjøvannet, oasen av uendelig spennende villmark. Det var spesielt dyrelivet ved vannet som var tiltrekkende. Første gang hettemåka ble påvist hekkende ved vannet var i 1964. Tom sier med glimt i øyet at han har lengre fartstid ved vannet enn denne måkearten. Fuglelivet ble svært tidlig hans hovedinteresse. Som 13 åring meldte han seg på til spørrekonkurransen «Kvitt eller dobbelt». Han røk dessverre ut i første runde der han skulle tegne opp rødnebbternens trekkrute på et kart. «I dag hadde jeg ikke turt å gjøre det samme», sier Haller.

Formidling av natur i ord og bilder har blitt hans røde tråd gjennom yrkeslivet. Hele 45 års ansettelse i statskanalen. Der fikk han rik anledning til å bli med på studioproduk-

sjonen av «Dyreliv på nært hold». Han og biolog Per Hafslund boltret seg i lærerike og morsomme scener i løpet av over 20 programmer i årene 1971 – 74. Senere ble det produksjon av en rekke natur- og dyrefilmer blant annet for Barne-TV. Programmene ble tatt opp i Norge, Asia og Afrika. I tillegg kom en rekke studioproduksjoner i svart/hvitt. Først i 1975 ble det faste fargesendinger. NRK var en svært god arbeidsplass, og Tom er svært takknemlig over alle muligheter og opplevelser han fikk fra fjernsynets barndom til han gikk av med pensjon.

For tretti år siden ble han pensjonist, og filmingen ble erstattet med en stor fotointerese. Bildets betydning i å fange øyeblikket, synes han var tiltalende. Dagens krav til sofistikert, kostbart filmutstyr gjorde valget enkelt. Tom valgte foto.

Etter å ha opplevd Østensjøvannets evige forandringer over årtier, har Haller sett arter komme og gå. Han har etterhvert blitt

opptatt av skjøtsel og «vedlikehold». Han gir sin honnør til Dugnadsgjengen for utrettelig innsats. Tom Hallers personlige ønske var at naturen i mye større grad skulle få leve sitt eget liv ved Østensjøvannet der betydningen av vegetasjonenes liv og død kunne farget naturreservatet. Han ble overrasket og skuffet over fellingen av selvfrødde, høye, ranke bjørketrær på vestsiden ved rasteplassen. Tom hadde fulgt deres vekst og utvikling og følt en felles identitet med trærne gjennom årene. Dette medførte, mener han, at en viktig biotop som ga trygghet, skygge og variert avkastning av hekkeresultater for mange arter, i fjor dessverre var helt fraværende.

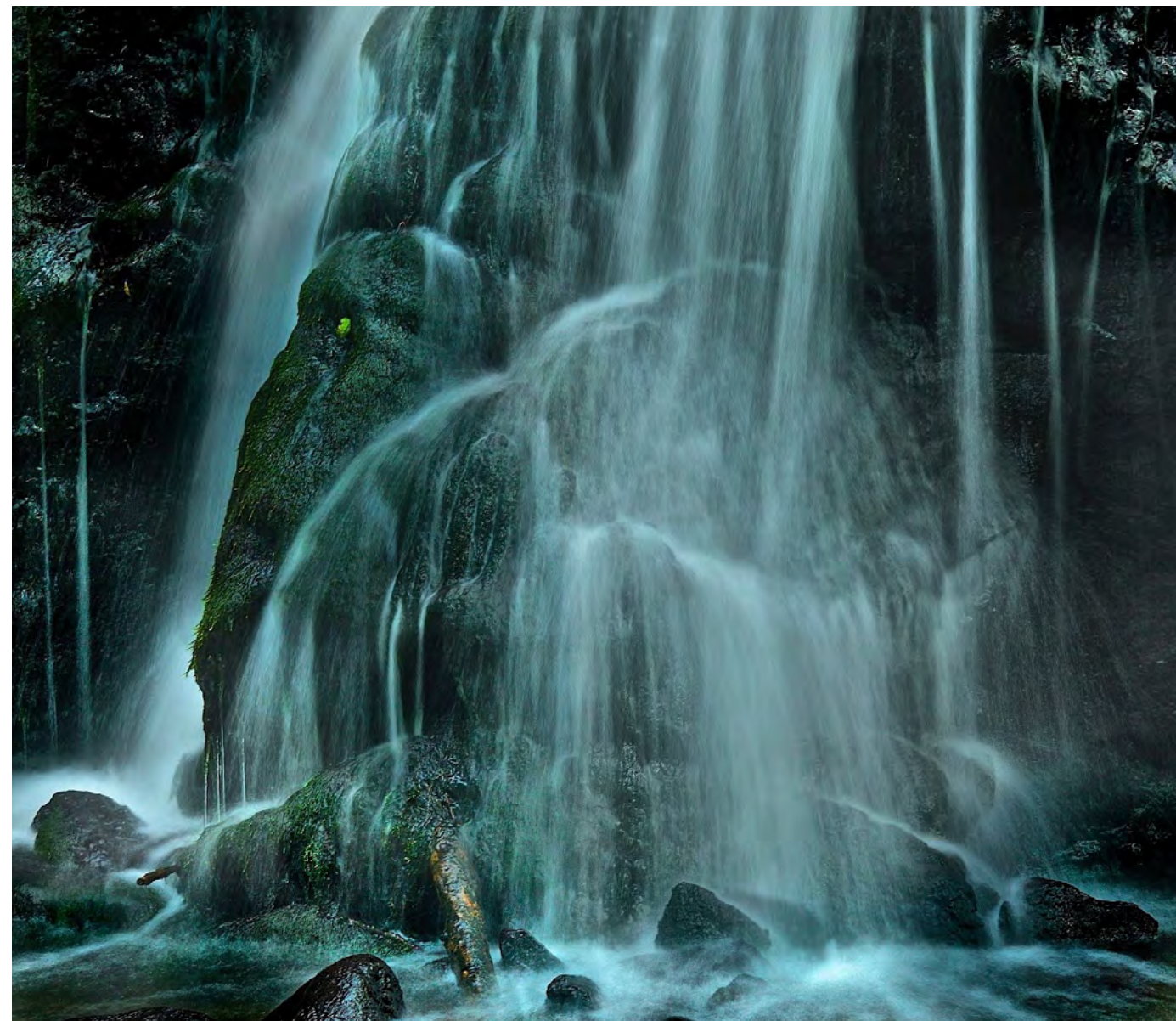
Dagens utfordringer med økende bruk og befolkningsvekst og på den andre siden en til dels markant nedgang i hettemåkebestanden, med de ringvirkninger dette får, viser hvor sårbart det hele er.

Tom følger nøye med, med en optimisme om at denne perlen som har gitt ham så mye, får et evig liv...

Spissnutfrosk

Bølerfossen

Libelle

Firflekkbredlibelle

Akermuseet

- museet som forsvant

Akermuseet fikk den verst tenkelige start. Åpningen 2. april 1940 på Nordre Skøyen Hovedgård ble etterfulgt av krigsutbruddet 9. april og folk fikk annet å tenke på. Om bygdemuseet hadde en trang start, skulle det ikke bli lettere. Virksomheten har likevel satt spor etter seg med omflakkende tilværelse og politisk strid. Også Østensjø gård er en del av historien.

Leif-Dan Birkemoe

I lokalavisen *Akers Vel* ble tankene om at Aker måtte få sitt eget bygdemuseum livlig diskutert på 1930-tallet. Hvor skulle Akermuseet få tilhold? Arkitekt Fritz Holland (1874-1959) var en stor pådriver for å få realisert prosjektet og ble uløselig knyttet til Akermuseet. Som grunnstamme i samlingene donerte Holland sin samling av gjenstander fra Aker på rundt 300 katalognummer.

Akermuseet var ikke det første museum Holland tok initiativ til. Han ble også Oslo Bymuseums første bestyrer i 1909. Den samlerinteresserte konservator og arkitekt var drivkraften bak ideen om å samle «antikke løsøre som ble kastet ut fra de gamle gårder eller solgt for nærmest ingenting til skraphandlere eller samlere», slik han uttrykte seg i et manuskript.

Lokalt initiativ

På stiftelsesmøtet for Akermuseet i 1935 ble styre og arbeidskomite nedsatt med overlærer Johan Evje på Østensjø skole som formann. Blant andre lokale navn kan nevnes gårdbruker Halvor Mathias Skappel fra Søndre Skøyen gård og Valborg Tvetter fra Østensjø gård. Senere ble redaktør for *Akers Avis*, Martin Berge styreleder. Han bodde i Peder Aas vei, nær nabo til Nordre Skøyen, medlem av herredsstyret og en sterk støttespiller for museet.

Nordre Skøyen eller Folkemuseet

Det viste seg svært vanskelig å finne et egnet sted for Akermuseets samlinger. Striden sto etter hvert mellom Nordre Skøyen og Norsk Folkemuseum på Bygdøy, altså et «Akermuseum» som en avdeling av Folkemuseet. I denne sammenheng utviklet det seg sterke meningsforskjeller mellom Folkemuseets

I 2. etasje på Nordre Skøyen Hovedgård ble Akermuseet åpnet 2. april 1940. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 07.03.2022.

leder og Holland. Også på politisk hold var meningene delte. Et folkemøte på Golia Velhus i november 1935 krevde at Nordre Skøyen ble åpnet for publikum, administrert av Akermuseet, med tilskudd fra kommunen.

Munchmuseum?

I 1936 ble Aker kommune tilbudt Rolf E. Stenersens kunstsamling som omfattet mange av Edvard Munchs malerier. Deretter startet diskusjonen om opprettelsen av et Munchmuseum og hvor det skulle ligge. Et alternativ var Nordre Skøyen Hovedgård,

samløkalisert med Akermuseet. For å få plass til utstillingene var det lenge snakk om å reise nye bygninger og rive gamle. I denne perioden ble driftsbygningen revet, men ingen nye bygg ble oppført. Derimot utarbeidet Fritz Holland en skisse med to bygg som skulle romme Rolf E. Stenersens samling. Dette falt ikke i god jord hos Edvard Munch som svarte med et brev til Fritz Holland 18.2.1939 der han bl.a. uttrykte følgende: - Jeg har aldri uttalt at jeg er enig i valget. Jeg synes det må være andre steder å finne for «Aker Munch».

Åpning og utkastelse

Ved åpningen av Akermuseet i 2. etasje på Nordre Skøyen Hovedgård 2. april 1940 besto samlingen av 2000 katalognummer. Krigsutbruddet noen dager senere stoppet virksomheten. I 1941 ble museet kastet ut av Nasjonal Samlings ordfører Edvard Stenersen (1891-1967) som ønsket Nordre Skøyen til ordførerens embetsbolig. Han var sønn av Wilhelm Stenersen på Tveten gård, så her lå det nok også visse motsetninger idet hans far var ordfører for Høyre. Rasering av huset og museet ble satt i gang av Edvard Stenersen. Fra et klagebrev fremgår det blant annet «at de straks hadde gått i gang med å bryte seg inn i museet og rive ned halve hovedbygningen for å bygge en ny fløy. I den annen halvpart stod alle de oppbrutte dører åpne, mange vinduer likeså, med knuste ruter og i de gjenstående rom lå mesteparten av samlingene fra den nedrevne halvpart kastet inn, museumssaker huler til bulter med skrap, materialer, murstein, kalkstøv og avfall av mange slag».

Skadene var uopprettelig

Fritz Holland begynte å redde det som reddes kunne. Christiania Spigerverk stilte noen rom til rådighet, større ting fikk plass på Nitedals Tændstikfabrik der fabrikkens låve på Grønvoll ble stilt til disposisjon. Særlig kostbare ting ble lagret i Hollands privatbolig. Historien ble at Edvard Stenersen ikke flyttet inn fordi han ble utnevnt til fylkesmann i Oslo og Akershus. Men skadene var uopprettelige for både gården og museet.

40 billass

I 1945 kunne Akermuseet feire 10-års jubileum. Etter Edvard Munchs død i 1944 fikk museet disponere to-tre atelierhus i 1946 på Ekely. I 1949 ble museet oppsagt og måtte flytte. Samlingen, som omfattet 40 billass, ble splittet opp. Noe gikk til Folke-museet, noe til Bakke gård i Nydalen og noe til en tomt på Grefsen. Under redningsaksjonen ble Fritz Holland alvorlig syk. Styreleder Martin Berge var også sykmeldt.

Låven på Grønvoll brant ned

I januar 1951 ble det holdt generalforsamling og arkitekt Arno Berg ble valgt til formann. Han mente at problemene måtte løses i samarbeid med Oslo kommune, Akers Sogneselskap og Akers Velforbund, men fant ingen konservator som kunne etterfølge Holland. I juni 1959 brant låven på Grønvoll ned, og alt som var lagret der gikk tapt. En måned senere døde Fritz Holland.

En stue på Nordre Skøyen Hovedgård med møbler fra gårder i Aker. Foto: Fritz Holland, Oslo Museum. OB. Z 201589.

Sovekammeret på Nordre Skøyen Hovedgård er møblert slik det kunne ha vært på en Aker-gård tidlig på 1800-tallet. Foto: Fritz Holland, Oslo Museum OB. Z 01587.

Østensjø gård

Ansvar for samlingene ble overlatt til en kommunal komite som først og fremst fikk som oppgave å finne lagringsplass og katalogisere gjenstandene. Komiteens

sekretær var arkitekt Kjeld Magnussen som bodde i Joranstien med Østensjø gård som nærmeste nabo. Den gule valmelåven ble stilt til gratis disposisjon og mesteparten av museets samlinger ble flyttet dit. Men nok

Historien om Akermuseet er uløselig knyttet til Fritz Holland. Maleri av Kolbjørn Sørli. Foto Rune Aakvik, Oslo Museum OB.04851.

Åpning på Nordre Skøyen Hovedgård

Endelig kunne en stolt Fritz Holland åpne museet 2. april 1940 for medlemmene og for Aker kommune og pressen. Tidens Tegns reportasje (forløper til VG) 6. april 1940 har en illevarslende overskrift: «Et museum i dølgsmål». Journalist Bergliot Berg var begeistret nok der hun fulgte Holland på omvisning. Han fortalte om vognen i havestuen, som tilhørte Adam Hiorth, grunnlegger av Nydalens Compagnie, og med den reiste han helt til Paris. Fotografen fanget reiselivsdirektør Francis Bennett som beundret vognen, fru overingeniør Eriksen som prøvde spinettet, og unge Arild Holland med Thomas Heftyes barneslede fra Sarabråten. Maleren Thorvald Lerdal viste frem verdifulle rokokko-glass fra Nøstetangen og et stekespidd av et stillbart urverk.

Det ble tatt profesjonelle fotoopptak av de møblerte rommene. De viser tidstypiske og velorganiserte museumsinteriører. I en stue står et dekket bord og andre møbler fra tidlig 1800-tall, alt med overklassepreg. Neste stue inneholdt en oppstilling av ting for fremvisning. Her er bord, stoler, skap og kister fra 1700-årene og tidligere, med lysestaker, kobberkjeler, øser og mye annet løsøre som staffasje. Et tredje bilde viser et sovekammer med filleryer på gulvet og blomstret tapet på veggene, en flott himmelseng med omheng, en kiste og to stoler. Loftssalen er en ren utstilling av bilder, kister, benker og bord, og midt på gulvet en spisslede. Bildene viser at Akermuseet ved åpningen hadde samlinger som ikke var dårligere enn på andre lokalmuseer, med gjenstander for mange formål, og fra alle lag i bygdesamfunnet. Et utvalg var hentet frem for å overbevise medlemmer og skeptiske kommunepolitikere om at museet var et bærekraftig prosjekt. Prøveoppstillingen, for å vise hva museet kunne bli til, ble aldri sett av et større publikum. Det forble et museum i dølgsmål.

Kilde: Tobias, Tidsskrift for oslohistorie 2018.

Siste gang museets gjenstander var samlet under ett tak var på Østensjø gård. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 06.03.2022.

en gang var uhellet ute. Vinteren 1965/1966 knekket snøen låvetaket og en del ting ble ødelagt. Det tok flere år å utbedre skadene. Blant kildene til Akermuseet vises det til Kjell Magnussens foredrag på Oslo Bymuseum i 1977 med tittelen «Akersdalens Museum – museet som forsvant».

Etter katastrofen på Østensjø gård, ble samlingen igjen fordelt på forskjellige steder. Siste gang museets gjenstander var samlet under ett tak var på Østensjø gård. Lars Roede avslutter sin artikkel slik i 2018: «Akermuseet var en god idé som byen burde ha innsett nytten av i årene da bondebygda ble oppslukt og urbanisert. Prosjektet strandet på grunn av manglende kommunal interesse og mange uforutsette ulykker. Restene av samlingen forvalter Oslo Museum i dag som best det kan».

Kilder:

- Tobias, Tidsskrift for oslohistorie 2018. *Akermuseet – lokalmuseet som hverken Aker eller Oslo ville ha* av Lars Roede, Oslo Museum.
- Sør i Aker, Søndre Aker Historielag, Årbok 1983. Akermuseet av Inger Davidsen.
- Diverse nummer av avisen Akers Vel fra 1935 til 1939.
- Informant Ragnhild Magnussen, telefonsamtale om Akermuseet i april 2022.
- Oslo Byleksikon på nett.

Bok om Østensjøvannet til foreningens 40 års jubileum i 2023

Du kan tegne en gratulasjon til foreningen (*Tabula gratulatoria*) der navnet ditt blir trykket i jubileumsboka. Betal 250 kr. til Østensjøvannet 2023, kontonummer 1506.76.94527, Send samtidig bestilling med navn og adresse til fi-gul@online.no. Boka vil du få overlevert høsten 2023 etter avtale. Utsalgspris vil antakelig bli rundt 375 kr. så det vil lønne seg å tegne *Tabula gratulatoria*. Lurt å gjøre dette så snart som mulig.

Finn A. Gulbrandsen

Østensjøvannet. Foto: Jørn Areklett Omre.

En av landets beste naturfotografer Jørn Areklett Omre og Finn Arnt Gulbrandsen vil stå bak boka. Den vil inneholde alt som er verdt å vite om vannet, om naturen, det enorme arts mangfoldet, årsaken til at området er så rikt, artsliste vedrørende fugl og fullstendig oversikt over rødlistartene som finnes i miljøparken m.m. ledsaget av fantastiske naturfotografier.

Omre er premiert i en rekke større fotokonkurranser i inn- og utland. I 2018 vant han 1. prisen i Nordic Nature Photo Contest, kategori kreativ og 2. og 3. pris i kategoriene landskap og nærfoto. Han har også gitt ut flere bøker.

Boka vil også omtale Østensjøvannets Venners enorme innsats for å bevare og forbedre området med tanke på arts mangfoldet, et arbeid som er gjort i samarbeid med Statsforvalteren og Bymiljøetaten. Vår stolthet «Besøkssenter våtmark Oslo – avd. Østensjøvannet» beskrives også.

Det er godt over tjue år siden de to herrene lagde forrige bok om Østensjøvannet, en bok som fikk strålende kritikk. Denne blir mer innholdsrik og full av Omres fantastiske bilder. Det blir også innslag av foreningens leder, Amund Kveim og redaktøren av Sothøna, Leif-Dan Birkemoe. Utgivelsen blir høsten 2023 i forbindelse med jubiléet.

Aktivitet på isen

Vinteren startet tidlig i desember med isforhold som ga fine muligheter for vandring og lek på isen. Istykkelsen kom opp i rundt 50 cm før mildværet satte inn i mars. Skøyter var mest benyttet tidlig på vinteren. Vann- og avløpsetaten senket vannstanden noe midt i januar for å kunne gjennomføre inspeksjon av utløpstunnelen i nord ved damhuset. Derfor ble det overvann på enkelte steder, særlig langs bredden. Resultatet ble stedvis ruglete is som reduserte aktiviteten resten av vinteren.

I siste del av desember var isen fin for bruk av skøyter. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Mitt Østensjøvann

«Mitt Østensjøvann» er denne gangen knyttet til seniorrådgiver Jon Arne Markussen som ble pensjonist for et drøyt år siden. 30 år av hans liv er knyttet til et solid arbeid for å sikre Østensjøvannet med omgivelser midt i hovedstadens byggesone for kommende generasjoner.

Av Jon A. Markussen tidligere seniorrådgiver hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus/Statsforvalteren i Oslo og Viken.

Jon Markussen besøkte dugnadsgruppen i august 2019 da de store kløverengene på Bakkehavn-toppen var et hav av tistelsommerfugler. Jon ble fascinert av sommerfuglene, særlig da et individ landet på hånden hans. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Mitt første møte med Østensjøvannet skjedde på en tur med Moss feltbiologiske ungdomsforening (forløperen til Natur og ungdom) på slutten av 60-tallet. Møtet med det intense fuglelivet gjorde et uutslettelig inntrykk, særlig at vi kom så nærme fuglene som lå på reir. Seinere i studietida på Universitetet i Oslo var jeg der på ekskursjoner i forbindelse med kurs i botanikk, feltfotografering, fugl og vannøkologi. Fugleinteressen førte meg også til Fokstumyra, Røst, Kurefjorden og Akerøya med artsobservasjoner og ringmerking, men fremdeles står Østensjøvannet høyt blant mine favorittsteder.

Etter jobb på universitetet, og snaue to år i Miljøverndepartementet fikk jeg i 1989 jobb hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus i Miljøvernavdelingen. En av de første

arbeidsoppgavene jeg fikk var oppfølging av “Utkast til verneplan for våtmarker i Oslo og Akershus fylker”. I forbindelse med planarbeidet var det vurdert nærmere 200 områder, hvorav 17 kom igjennom nåløyet og ble foreslått vernet etter naturvernloven. Ikke uventet var Østensjøvannet et av disse.

“Skjøtselsplan for Østensjøvannet”

I planen vises det til at Oslo helseråd hadde utarbeidet to verneforslag til området, et indre reservat - hvor grensene var sammenfallende med fylkesmannens forslag, og med et omkringliggende landskapsvernområde, alternativt et landskapsvernområde på hele arealet. Det vil si, ikke hele arealet slik Park- og idrettsvesenets “Skjøtselsplan for Østensjøvannet” ble avgrenset i 1979.

Den kanskje viktigste forskjellen var at jordene vest for Abildsø gård var utelatt, noe som satte hele dette landskapsmessige nøkkelementet i spill. Til og med min gamle kloke sjef Kåre Willoch syntes det kunne være “udmerket med eldreboliger og gravlund” i dette området. Etter mange runder i ulike organer ble Selvaagbyggs ønske om utbygging lagt død. Riksantikvarens fredning av Abildsø gård og jordveier i 1997 er en sikring av gården for framtiden.

Formidabel oppgave

Østensjøvannet naturreservat ble opprettet 2. oktober 1992, men jobben med å sikre hele naturområdet var bare så vidt begynt. Ulikt naturreservater i urørt natur, var det en formidabel oppgave som lå og ventet med skjøtsel og restaurering. Miljøverndepartementet realitetsbehandlet ikke forslaget om landskapsvern, men ba i stedet fylkesmannen ta initiativ til å lage en omforent plan sammen med Oslo kommune, antikvariske myndigheter og grunneiere. Resultatet ble en kombinert plan som benyttet virkemidlene i plan- og bygningsloven, vassdragsloven, naturvernloven og kulturminneloven - og “barnet ble døpt Østensjøområdet miljøpark”. Med bakgrunn i denne ble det laget en forvaltningsplan. Denne har nylig gjennomgått en fullstendig revidering, men godkjenningsvedtak i Oslo kommune er satt på vent på grunn av Korona-pandemien.

Ros til Østensjøvannets Venner

Jeg skal ikke skryte på meg at jeg har hatt forvaltning av Østensjøvannet naturreservat i alle de drøyt 30 årene jeg har jobbet for fylkesmannen /SFT/ statsforvalteren. For det første har vi alltid vært organisert i faggrupper, og samspillet med forurensningsavdelingen og plansaksarbeidere er av stor betydning. I tillegg har vi hatt utstrakt rottering av arbeidsoppgaver for ikke “å gå i frø”, og det viktigste grepet for å sikre en

kontinuitet av forvaltningen er at vi har hatt en makkerordning - slik at en alltid kan være tilgjengelig - og at vi kan bryne forslag og ideer på hverandre. I mange år var Pernille Botzet og jeg et radarpar i ulike faggrupper, rådgivende utvalg og i løsning av forvaltningsoppgaver. Det avgjørende er imidlertid at det er klangbunn i etatene som møtes, at det er velvilje til å finne gode løsninger - i så måte må jeg rose etatene i Oslo kommune, og aller flest roser vil jeg dele ut til Østensjøvannets Venner. Slik innsatsvilje, pågangsmot og kontinuitet tror jeg ikke det finnes maken til i hele landet. Ta for eksempel dugnadsgjengens fjerning av fjorårets skudd av busker og trær på kanaløylene for å klargjøre hekkeplassene - slått av enger, fjerning av uønska arter, år etter år!

Bekkasinmyra et flott beite

Jeg har blitt utfordret til å trekke fram forvaltningsoppgaver som er løst på en god måte, og starter med beitet på Bekkasinmyra. Et godt beite er betinget av å ha et godt gjerde som holder dyrene på plass - løse dyr i bytrafikken er ikke å spøke med. Jon Iver Stabekk kan sitt fag og har satt opp et gjerde som vil holde i mange år, og som kan benyttes både til storfe og sau. Etter en stor dugnadsinnsats med fjerning av trær, kratt og røtter, samt slått, ble det satt ut 3-4 kviger på beitet, men det var tydelig at beitetrykket var for lite og at de var selektive i plantevalget. På høsten sto det igjen store forekomster av bl.a. mjødurt samt grovt gress og siv. En god kollega fortalte at han hadde observert at sau gjorde bedre innsats mot mjødurt, så året etter satte vi inn en liten flokk med sau. I dag er Bekkasinmyra et flott beite, til glede for sau, fugl og folk som går forbi på turveien.

Turveiene helt i kant med kanalene

Turveiene er et annet godt eksempel, opprinnelig gikk turveiene helt i kant med kanalene og småøyene. En del fugl aksepterer å ha ferdsl tett inn på seg, mens andre mer skye arter ble fordrevet fra vannet, både hekkefugl og fugler som rastet vår og høst. Østensjøvannets Venner og ornitologer har lenge varslet om problemet - og i samarbeid med Oslo kommune som også utførte jobben, ble vi derfor enige om å legge om noen segmenter av turveiene. Første strekning var fra fugleskjulet og sørover, det neste strekket var partiet rett ut for lekeplassen, og til sist partiet nord for Bølerbekken. Bærelaget ble fjernet og

erstattet med lokale masser, og gjenveksten med lokale planter gikk raskt, så etter en vekstsesong kunne sperrebånd fjernes. Fuglene liker dette, og folk har fått en mer naturlig sti som følger terrenget.

Når vi er inne på stier og veier, introduserte vi i samme samarbeidsånd, et taugjerde langs kanten av turveiene - vi kaller det et hensynsgjerde for å markere et skille mellom hvor fuglene lever og vi går på tur. Også dette tiltaket er tatt godt imot av begge brukergrupper.

Plattinger helt i vannkanten

Som en kompensasjon til avsperring av store deler av strandsonen er det etablert plattinger helt i vannkanten flere steder, disse benyttes særlig av fuglefotografer og fugletittere, men er også populære som rasteplasser av barnehager og skoler på tur. Fugleskjulet som er nevnt over er også et tiltak for at folk kan komme tett på fuglene uten å forstyrre.

Besøkssenter våtmark Oslo

Jeg har i flere år bidratt rundt våtmark på nasjonalt nivå, noe med Ramsar-områder, og med etablering av våtmarkssenteret på Fetsund. Derfor har jeg også engasjert meg med etablering av Besøkssenter våtmark Oslo, hvor den ene avdelingen holder til på Bakkehavn gård i Østensjøområdet miljøpark, og den andre ved Storøykilen på Fornebu. Oslos to avdelinger er blant de aller best besøkte våtmarkssentere i landet, og har en storstilt undervisning av barnehagebarn og skoleelever fra grunnskole og videregående. I tillegg må det nevnes de populære “Åpne dagene” for barn i alle aldre - med ulike aktiviteter i nærkontakt med naturen.

Jeg hadde en drøm om at den nye og ambisiøse forvaltningsplanen skulle vedtas før jeg ble pensjonist, men som så mye annet er den forpurret av Korona-pandemien, og jeg har vært pensjonist i over et år. I denne drømmen ligger det at kommunen etablerer et tidsmessig naturinformasjonssenter/ våtmarkssenter i nærkontakt med Østensjøvannet - det fortjener naturen her og det fortjener folk i Østensjø-området! Jeg har vurdert det slik at skal jeg ha anledning til å oppleve at drømmen blir oppfylt, må det være som et nytt medlem av Østensjøvannets Venner!

PS. Jeg blir stadig rettet på av kona fordi jeg sier mitt verneområde - “det er da ikke ditt”. Følgelig foreslår jeg at spalten døpes om fra “Mitt Østensjøvann” til “Vårt Østensjøvann”.

I oktober 2005 arrangerte Oslo kommune studietur til Danmark og Sverige i forbindelse med utarbeidelse av den første forvaltningsplan for Østensjøområdet miljøpark. Målet for studieturen til København var Utterslev Mose. Jon Markussen markerer foran naturverkstedet Streif at det var danske premisser som dannet grunnlaget for bl.a. kanalgravingen i Østensjøvannet på 1960-tallet. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Våtmarksområdene i Lund kommune i Skåne var rike på fugl. Takrørskogen var av spesiell interesse. Her observerer Jon Markussen fra et «gömsle» i takrørskogen, ikke ulikt fugleskjulet vi fikk noen år senere ved Østensjøvannet. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Blomsterfluer og andre «nye» insekthunn ved Østensjøvannet

102 arter blomsterfluer er funnet i Østensjøområdet miljøpark.
Et svimlende artsantall for et så lite område. Er det norsk rekord?

Finn A. Gulbrandsen.

Brunflekkt perlemorvinge (*Boloria selene*). Foto: Ellen Askum.

Myrgulvinge. (*Colias palaeno*) Foto: Ellen Askum

Det har lenge vært kjent at antall blomsterfluearter ved Østensjøvannet har vært eventyrlig høyt. Offentliggjøring av funn på artskart viser hele 9 nye, sikre arter siden år 2000*. Ytterligere 8 nye artsfunn er gjort, men de er ikke bekreftet. I miljøparken er det altså påvist nesten 1/3 av alle blomsterflueartene i Norge! Man kan ofte ta feil av blomsterfluene, der de er utkledd som veps, bier eller humler, men ta det med ro, de er helt ufarlige.

Artskart gir oss også andre nye insekter fra 90-tallet. Disse ble ikke artsbestemt innen tidsfristen for rapporten «Insektfaunaen ved Østensjøvannet». Det gjelder 510 nye arter for miljøparken inklusive funn fra undersøkelsen til Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i Eikelanden ledet av professor Tone Birkemoe. Funn etter år 2000 gjort av tovingeeksperten dr. phil. Geir Einar Ellefsen Sjøli og forsker Lars Ove Hansen

fra Naturhistorisk museum, professor Anne Sverdrup Thygeson fra NMBU samt hobbyentomologer er også medregnet.

Hele 2 350 insekterarter er nå påvist ved Østensjøvannet. Samtlige er belagte** eller validerte funn. Det er verdt å merke seg at det foreligger mer enn 200 nye artsfunn (!) som ikke er bekreftet.

Tovinger og førstegangsfunn

I tillegg til blomsterfluene er det 93 nye tovingearter for området. Verdt å merke seg er løvflua *Trigonometopus frontalis* som ble funnet for første gang i Norge på Bogerudmyra Øst/Bogerudskogen av Geir E. E. Sjøli. Fortsatt er Bogerudmyra Øst det ene av kun to funnsteder i landet. Flatfotfluene *Lindneromyia dorsalis* og *Bolopus furcatus* ble funnet av Arve Græsdal i henholdsvis 2017 og 2021. Begge er artsbestemt av Græsdal og Sjøli. De er første funn av disse artene som er lagt ut på artskart.

Veps

Geithamsen, arten som har vært borte fra Norge i nesten hundre år, er tilbake også ved Østensjøvannet. Det er vår største vepseart og den er omtrent dobbelt så stor som andre veps. Første observasjon etter fraværet var i 2007, og i fjor kom den altså til oss. Heldigvis er den lite aggressiv, men vær varsom nær bolet. Hvis den først stikker, kan det være ganske smertefullt. Heldigvis er den fredelig av seg.

I ordenen veps finner vi de aller fleste nye funnene i forhold til den gamle rapporten. Her er 111 nye arter påvist, i tillegg er det 32 som ikke er validert. 3 av artene er rødlistet, ildgullveps, flammegullveps og kopergullveps. Veggvedveps *Symmorphus allobrogus* (VU) som ble funnet i 2021, er ikke validert. Veps deles i hovedsak inn i maur, bier og veps og teller om lag 4 100 kjente arter bare i Norge, men man regner med at det kan være opp imot 8 000 arter.

Sommerfugler

Det finnes ca. 2 100 sommerfuglarter i Norge. Ca. 20 % i av dem er funnet i miljøparken.

I sommerfuglordenen finner vi rundt 80 nye arter, dvs. at det er funnet 417 sommerfuglarter her. Rødlistarten springfrøvikler (*Pristernognatha penthinana*) er ny på lista (VU).

Det er også nye funn i de andre insektordenene, men økningen er ikke så markant som i de vi har beskrevet. Utgangspunktet for artikkelen er artene som er beskrevet på sidene 38-41.

At om lag 10 % av landets insekterarter er påvist i den lille miljøparken «vår» må vel være imponerende?

(VU) = rødlistet som «sårbar».

Prikklua *Pallotera formosa* rødlistet som «sårbar». Foto: Arve Græsdal.

OPPSAL SAMFUNNSHUS SELSKAPS - OG MØTELOKALER

I bydelens hjerte

Vetlandsvn. 99/101 - 0685 Oslo

Tlf. 23 12 65 40

Lyse og trivelige selskaps- møte- og konferanselokaler til leie på dag og kveld. Vi har lokalalternativer som kan dekke fra 10 til 150 personer.

www.oppsalsamfunnshus.no

Det siste skrik?

Nei, ikke Munchs siste skrik. Heller ikke siste skrik fra Paris. Det gjelder hettemåkas siste skrik.

De siste 25 årene har bestanden av hettemåke i indre Oslofjord gått ned med 88 prosent. En tredjedel av våre norske fuglearter står på den nasjonale rødlista over trua arter.

Vi kan ikke vente på hettemåkas siste skrik.
– **Da er det for sent!**

Hjelp oss med å verne om naturen og fuglelivet. BirdLife Norge tilhører verdens største grasrotbaserte naturvernorganisasjon. Meld deg inn nå.
– **Ikke vent til det er for sent.**

oa.birdlife.no
– Vi tar fuglevern på alvor!

BirdLife NORGE | avdeling Oslo og Akershus

*Utgivelsesåret for rapporten «Insektfaunaen ved Østensjøvannet» av Lars Ove Hansen og Morten Falck (1946 – 2021).

**Belagt funn er funn av art/biologisk materiale arkivert ved en av de naturhistoriske samlingene f.eks. ved Naturhistorisk museum på Tøyen.

Nekrolog: Karsten Sølve Nilsen

Elveåpneren og friluftsmannen Karsten Sølve Nilsen gikk ut av tiden den 1. februar 2022, 95 år gammel. Karsten var en av nestorene i Oslo Elveforum og en stor inspirator for alle elvevenner. Sammen med pionerer som Tor Holtan-Hartwig, Boris Hansen og Sigurd Tønsberg var han med på å stifte Oslo Elveforum for 22 år siden. Målet var å samle elvevenner og interesserte politikere til felles innsats for å gjenåpne og rehabilitere byens ti vassdrag i byggesonen.

Karsten var i flere tiår opptatt av Alnaelva og alle dens sidebekker, og jobbet iherdig for gjenåpning av Alna på steder som Leirfossen, Hølaløkka, Grorud jernbanestasjon, Godsterminalen, Kværner og utløpet i Gamle Oslo. Og det ga resultater. Karsten var målbevisst og full av entusiasme. Observante friluftsmennesker kan over flere år ha sett en ivrig eldre herre padle i sin lille sammenleggbare farkost på tenkelige og utenkelige steder langs flere av Oslos elver og deres utløp i fjorden.

For 20 år siden var han med på å stifte Alnaelvas Venner. Hans største styrke - sier de som har kjent han lenge – var at han fikk andre til å se hvordan en elv kan bidra positivt til byutviklingen i hele Groruddalen.

I Hovinbekkens Venner, som han var initiativtaker til og ledet i flere år, var han en pådriver for utvikling av Bjerkedalen park som i løpet av noen år lot seg forandre til en frodig park med et fritt elveløp, og som i dag er et prisbelønt reisemål for arkitekter fra inn- og utland. Han var også engasjert i arbeidet med å få kommunen til å kjøpe og sette i stand Øvre Isdam på Årvoll.

Hans suksess skyldes hans evne til å inspirere alle de han kom bort i. Han fikk med seg dyktige medarbeidere i elve-

Karsten Sølve Nilsen ved Alna. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

gruppene, klarte å inspirere saksbehandlere i kommunale etater, og ikke minst folk flest.

Karsten var et friluftsmenneske og ble tidlig opptatt av rennende vann. Som pensjonist kunne han vie hele sin fritid til elver og bekker, og ikke minst de mange kulturminnene langs vassdragene i Oslos byggesone. Han ble en skattet elveguide og foredragsholder.

Karsten har i mange år formidlet historien om Tveten gård på Tveita. Han var med på å stifte Tveten gårds venner. I 2006 fikk han Norsk hydrologiråds pris *Viten om vann* for god populærvitenskap. I 2008 fikk han Groruddalen Miljøforums hederspris for sin store innsats gjennom flere år for «å løfte og berike miljøet i dalen». Og i 2015 ble han utnevnt til æresmedlem i Klosterengas Venner.

Karsten var en god formidler. Han skrev en rekke artikler i Groruddalen Historielags årbøker om Alna, Hovinbekken og Tveten gård. Han var en viktig bidragsyter i Oslo Elveforums bok *Elvelangs: turguide til elvene i Oslo* fra 2004. I 2005 kom Karstens flotte bok *Alna (Loelva)*. I 2014 utga han heftet: *Hovinbekken: en før og nå-vandring langs det gamle bekketaret*. Han har også utgitt heftet *En Torshovgutt forteller*, hvor han beskriver sin egen barndom.

Vi vil huske Karsten med stor takknemlighet. Han var en inspirator og hedersmann som har satt mange spor etter seg langs Oslos vassdrag.

Våre tanker går til Eva og familien.

Oslo Elveforum

Per Østvold og Sidsel Andersen

Karsten hadde stor omtanke også for Østensjøvannet, som jo er en del av Alnavassdraget. For oss i Østensjøvannets Venner var han en kilde til kunnskap, han inspirerte oss til innsats og han var en dyktig formidler både når det gjelder vann, natur og kulturhistorie. Han forbilledlige innsats for Oslos vassdrag har satt varige spor, og han vil bli savnet.

På vegne av Østensjøvannets Venner Amund Kveim og Finn A. Gulbrandsen

Sjelden plante høyt over Låveveien

Sothøna er blitt gjort oppmerksom på en misteltein (*Viscum album*) som har tatt bolig høyt oppe i en poppel ved Låveveien. Egentlig har den adresse Axel Brinchs vei 15, men det er bare fra Låveveien og Skøyenåsen senter at den er godt synlig der den henger som en grønn klump eller ball.

Tekst og foto: Leif-Dan Birkemoe

Halvparasitt

På hjemmesidene til Naturhistorisk museum kan vi lese at det er en halvparasitt som vokser på trær som lind, lønn, poppel, eple og pære. Planten er grønn året rundt. Den får næring fra vertsplanten og er grønn midt på vinteren. Det har naturligvis skapt grunnlag for myter og historier. Misteltein er kjent fra norrøn mytologi, de keltiske druidene, folkemedisin og anglosaksisk julefeiring. Den vokser vilt i Norge, spesielt i området rundt Horten, men har blitt såpass sjelden at den er fredet. Botaniker Jan Wesenberg har overfor Nordstrands Blad bekreftet at det er en misteltein som har tatt bolig i treet.

Under mistelteinen

Når du står på fortauet i Låveveien står du faktisk under mistelteinen. Ifølge gammel tradisjon var det lov for unge menn å kysse unge kvinner under mistelteinen i julen. Derfor ble den hengt opp i døråpninger og andre passende steder. «Våre misteltein-

planter i botanisk hage må du ikke røre, men stå gjerne under en i julen – kanskje blir du kysset», heter det på hjemmesidene til Naturhistorisk museum.

Tradisjonen med misteltein til jul har vi importert fra England. I Charles Dickens' «Pickwickklubben» hang mistelteinen i et bånd under en lampe. Plantene som finnes til salgs ved juletider er importert fra blant annet Frankrike.

Misteltein er særbo

Misteltein er særbo, det vil si at noen individer har hannblomster, andre har hunnblomster som blomstrer i mai. Det er hunnplantene med sine hvite ”bær” som blir brukt i julen. I naturen spiser fuglene de hvite fruktene og sprer dem videre. Fruktene er modne i desember og inneholder et klissete stoff, viscin, som hjelper frøene til spredning. Det klebrige stoffet gjør at frøene fester seg på barken til trær og spirer til nye mistelteinplanter. Hvis fuglene spiser frøene,

kan de passere uskadd gjennom fordøyelses-systemet og spire når de kommer ut igjen.

Livskraftig

I Artsdatabasen som vi også henter opplysning fra vurderes misteltein som livskraftig. Arten er som nevnt fredet i Norge, men er i dag hverken sårbar eller truet. Den har hatt en begrenset utbredelse rundt Ytre Oslofjord (på begge sider av aksene Horten - Moss), men i dette området er den ganske vanlig og i ekspansjon. Det dukker ofte opp strøforekomster utafor dette området, nord til Oslo og Lier, sør til Kristiansand, og i senere tid med flere funn i Vindafjord og deler av Hordaland. Arten hadde i postglasial varmetid en større utbredelse i Norge og synes nå å være i ekspansjon igjen, trolig på grunn av temperaturokning. Misteltein er utbredt i store deler av Europa og i Vest- og Sentral-Asia.

I denne delen av Oslo er misteltein bare kjent fra Låveveien.

Poppelen med mistelteinen innenfor hekken ut mot Låveveien. I bakgrunnen Østensjø skole.

Mistelteinen er som en grønn ball eller klump festet til en grein i poppeltreet.

27 nye arter gjort kjent i 2021

Det dukker stadig opp nye arter ved Østensjøvannet. Det kan godt være flere da det tar lang tid å studere artskart og artsobservasjoner og deretter sjekke med gamle lister om artene er nye eller nyoppdagete.

Av: Audun Skrindo og Finn Arnt Gulbrandsen

I 2021 viste artskart og andre opplysninger 27 nye arter i miljøparken. I «Sothøna» nr. 62 ble 11 av disse artene presentert. Her er de 16 siste artene:

(Om validering, se til slutt i artikkelen)

1. *Anthomyia monilis*

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: tovinger

Familie: grønnsaksfluer

Art: *Anthomyia monilis*

Foto: James Lindsay, Ecology of Commanster, CC BY-SA 3.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>. https://en.wikipedia.org/wiki/Anthomyia_monilis

Ifølge Artskart er det kun to innrapporterte funn i Norge, dette funnet ved Østensjøvannet og et funn i Iddefjorden. Arten er sjelden i Sverige og Danmark. Grønnsaksfluefamilien er svært artsrik og kan være vanskelig å skille fra møkkfluer. Arter fra førstnevnte familie kan gjøre stor skade på grønnsaker. De er fra små til middelsstore; 2,5 mm til 13,5 mm. Familien inneholder slanke og kraftige fluer. Larvene lever på ulike planter og sopp, møkk og åtsler.

Det belagte funnet fra Østensjøvannet er gjort av folk fra Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo 17. mai 2011, artsbestemt av den tyske dipteraeksperten Wolfgang Adaschewitz. Funnet er nylig lagt ut på artskart. Kun to funn i landet er rapportert til artsobservasjoner/artsdatabanken.

Kilde: Wikipedia og Artsdatabanken/artskart og samtale med Geir Söli.

2. *Hydrophoria silvicola*

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: tovinger

Familie: grønnsaksfluer

Art: *Hydrophoria silvicola*

Om grønnsaksfluefamilien, se Anthomyia monilis.

Det belagte funnet fra Østensjøvannet er gjort av Geir Söli, Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo og Even Woldstad Hanssen, SABIMA, 10. juni 2012, artsbestemt av den tyske dipteraeksperten Wolfgang Adaschewitz. Funnet er nylig lagt ut på artskart. Kun seks funn i landet er rapportert til artsobservasjoner/artsdata-banken.

Foto: Marko Mutanen, University of Oulu, CC BYSA 3.0 Bilde ID: jka08-00525.

http://v3.boldsystems.org/index.php/Taxbrowser_Taxon-page?taxid=483546

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>

Kilde: Wikipedia og Artsdatabanken/artskart og samtale med Geir Söli.

3. *Agathomyia lundbecki**

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: tovinger

Familie: flatfotfluer

Art: *Agathomyia lundbecki*

Flatfotfluene er fra små til middels store (1 – 10 mm lange). Små antenner. Har kraftige børster på siden av ryggen som igjen har små, fine børster midt oppå. Stort hode med store fasettøyne som møtes i pannen (hannen). Kinnene har kraftige børster. Ganske store, trekantede vinger med, som oftest, et tydelig mørkt vingemerke. Beina er kraftige. Til vanlig er bakbeina kraftige og bakføttene vanligvis flate og brede.

Larvene er korte og tykke. De lever i ulike slags sopp.

Iflg. Artskart er det kun rapportert 6 funn av arten i Norge, derav fire i Østmarka og ett ved Østensjøvannet. Alle de sistnevnte er gjort av Arve Græsdal som 25.09.2021 fotograferte arten ved vannet. Et av Græsdals funn i Østmarka er validert.

Kilde: Wikipedia og Artsdatabanken/artskart.

4. *Bolopus furcatus*

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: tovinger

Familie: flatfotfluer

Art: *Bolopus furcatus*

(Beskrivelse av flatfotfluer, se også *Agathomyia lundbecki*). Hodet på arter fra denne familien er stort, fasettøynene er store. På hannene møtes øynene i pannen. Antennene består av tre ledd. Det tredje leddet har en såkalt antennebørste ytterst.

De fleste voksne er aktive om høsten da det er mye sopp tilgjengelig, hvilket bilde viser.

Det har ikke vært mulig å legge ut arten på artsobservasjoner før i sommer, så per dags dato er det kun lagt ut fire funn av arten, alle ved Arve Græsdal. Han fant og fotograferte arten ved Østensjøvannet 17.06.2021. Tovingespesialisten Geir Söli har bekreftet arten. Det er kun få funn av arten i Sverige og et i Danmark, så det er rimelig å anta at arten er sjelden.

Kilde: Wikipedia og Artsdatabanken/artskart.

5. *Minettia lupulina**

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: tovinger

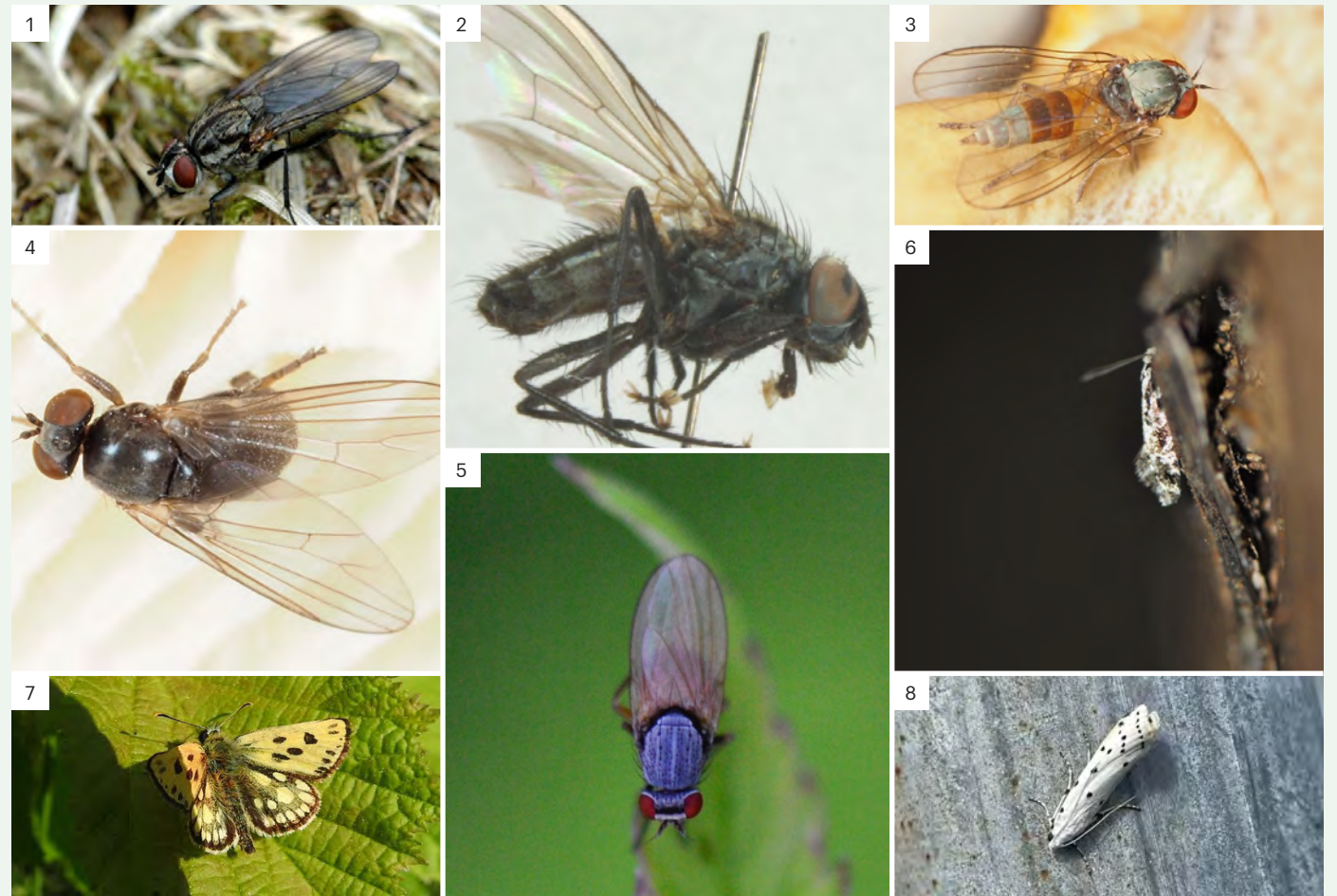
Familie: løvfluer

Art: *Minettia lupulina*

Løvfluer er en middels stor familie. Larvene lever av råtnende organisk materiale. Noen lager ganger i døde blader, noen lever i gamle fuglereir og noen i råttan ved. De fleste løvflueartene finnes helst på skyggefulle, fuktige steder eller tett vegetasjon. Noen arter ser ut til å tåle noe kulde og er derfor aktive sent på høsten.

I Norge er arten funnet i Hedmark, Oppland, Buskerud, fylkene rundt Oslofjorden, Telemark, Agderfylkene, Rogaland og Hordaland. Ved Østensjøvannet er den funnet og fotografert av Svein Joar Horve ved Lilleskogen 14. juni 2019.

Kilde: Wikipedia og Artsdatabanken/artskart.

6. Brunstripet kjukemøll*

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: sommerfugler

Familie: ekte møll

Art: Brunstripet kjukemøll (*Archinenapogon yildizae*)

Denne kjukemøllen lever i skog. Larvene utvikler seg i kjuker.

Den har et vingespenn på 12 – 21 mm. Arten er lett å kjenne på vingenes farge-tegninger.

Den ser ut til å like seg best i gammel, lite kulturpåvirket skog, men kan finnes i mange forskjellige slags løv- og blandingsskoger. Larvene utvikler seg i kjuker som knivkjuke, knuskkjuke og rødrandkjuke. Trolig er den brunstripete kjukemøllen avhengig av gangene skyggebillen *Bolitophagus reticulatus* billen lager i kjukene. Flyvetid er juni – august om natten. Funnet og fotografert den 31.08.2021 nord for Oppsalskrenten av Svein Joar Horve. Funnet er artsbestemt av Lars Ove Hansen.

I Norge er arten funnet i alle landets fylker med unntak av Hordaland og Sogn og Fjordane.

Kilde: Wikipedia og Artsdatabanken/Artskart.

7. Svartflekk Smyger*

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: sommerfugler

Familie: smygere

Art: Svartflekk smyger (*Carterocephalus silvicola*)

Smygere er små raske sommerfugler. Normalt har svartflekk smygeren et vingespenn på mellom 23 og 26 mm. Men den lyser likevel godt opp siden den er lysegul på oversiden av framvingene, mens bakvingene og undersiden er noe mer nedtonet. I Norge har den en utbredelse der kjerneutbredelsen tilsvarer fylket Innlandet. I tillegg finnes to avgrensede forekomster i henholdsvis Jærenområdet og i Junderdalen (mellom svenskengrensen og Rognan), ellers har arten stor utbredelse i Nord-Europa, tvers gjennom Russland og helt over til Kamtsjatka. Larven lever på

ulike gressarter. De voksne individene kan oppdages på skoglysninger, myrkanter, fuktige veikanter, elvebredder og strender. I nærheten av Østensjøvannet er arten registrert i overgangen til Østmarka og flere ganger i Ytre Enebakk. Funnet og fotografert av Audun Brekke Skrindo på vestsiden av Bogerudmyra 5. juni 2021.

8. Prikksmalmott*

Rike: dyreriket

Rekke: leddyr

Klasse: insekter

Orden: sommerfugler

Familie: mott

Art: Prikksmalmott (*Myelois circumvoluta*)

Prikksmalmott har et vingespenn på 27 – 33 mm. Flyvetiden er fra ca. mai – juni. Vertsplanter for arten er planter fra borreslekta, eseltistelslekta, knoppurtslekta m. fl.

I Norge er arten funnet i Hedmark, Oppland, Buskerud, fylkene rundt Oslofjorden, Telemark, Agderfylkene og Rogaland. Funnet og fotografert av Svein Joar Horve ved Lilleskogen 19. juni 2021.

Kilde: Wikipedia og Artsdatabanken/artskart.

9. Skogringvinge*
Rike: dyreriket
Rekke: leddyr
Klasse: insekter
Orden: sommerfugler
Familie: smygere
Art: Skogringvinge (*Pararge aegeria*)

Ringvingene har ca. 20 arter i Norge. Vingspennet på skogringvinge er mellom 35 og 44 mm. Skogringvinge har i Norge en todelte utbredelse. Den forekommer i et bredt belte langs hele kysten fra Jæren til Sverige, og på Østlandet strekker utbredelsen seg helt opp til Elverum. Den andre utbredelsen forekommer i et tilsvarende bredt belte langs kysten mellom Molde og Indre Fosen i Trøndelag. Populasjonen i Norge er vurdert til å være livskraftig. Utbredelsen for arten strekker seg fra Ural i øst til Atlanterhavet i vest, og fra Skandinavia i nord til nordlige deler av Afrika i sør. I Norge foretrekker arten glissen skog av både løvskog og blandingsskog. Larvene lever på gressarter, som for eksempel sølvbunke, lundgrønnaks, hundegras, hengeaks med flere. Arten rekker to generasjoner i løpet av sommeren, men i Norge er den andre generasjonen sparsommelig. I nærheten av Østensjøvannet er arten sett en god del i Østmarka. Funnet og fotografert av Audun Brekke Skrindo på Bogerudmyra øst 5. juni 2021.

10. Taggvingefly*
Rike: dyreriket
Rekke: leddyr
Klasse: insekter
Orden: sommerfugler
Familie: smygere
Art: Taggvingefly. (*Phlogophora meticulosa*)

I Norge er arten funnet i alle fylker med unntak av Troms og Finnmark. Mest tallrik i den sørligste delen av Sør-Norge. Smygerne er dagflygende sommerfugler. Vingspennet er fra 44 til 52 mm. Larven lever på ulike urter. Flyvetiden er fra april til oktober. Arten finnes i forskjellige biotoper. Taggvingefly ble funnet og fotografert av Svein Joar Horve ved Lilleskogen.

Kilde: Artsdatabanken/Artskart.

11. Blybladvikler
Rike: dyreriket
Rekke: leddyr
Klasse: insekter
Orden: sommerfugler
Familie: viklere
Art: Blybladvikler (*Ptycholoma lecheana*)

Blybladvikler har et vingspenn på 16 – 20mm. Flyvetiden er fra slutten av mai til juli. Larven lever av ulike trær og busker som bjørk, bok, furu, salix m.fl.
Arten er sett i Møre og Romsdal, Sogn og Fjordene, Hordaland, Rogaland, Agderfylkene, fylkene rundt Oslofjorden og Hedmark.

Funnet og fotografert av Svein Joar Horve ved Lilleskogen 19.06.2021.

Kilde: Wikipedia, Artsdatabanken/Artskart.

12. Veggvedveps*
Rike: dyreriket
Rekke: leddyr
Klasse: insekter
Orden: vepser
Familie: stikkevepser
Slekt: vedvepser
Art: Veggvedveps (*Symmorphus allobrogus*) VU

Veggvedveps er rødlistet som «sårbar» (VU) (2015). Den trives godt i kulturlandskapet med gamle bygninger. Arten har gått sterkt tilbake i den senere tid, og den er nå bare kjent fra noen få steder på Østlandet. Den finnes både i skogsmiljøer og i kulturlandskapet. Reiret bygges i insektsutgang i død ved eller tømmervegger på gamle bygninger. Reiret består av enkeltceller som bygges i leire. Utgangshullet skjules med små, tygde vedbiter. Vepselarven overvintrer og forpoppingen skjer om våren. De voksne er aktive fra slutten av mai til begynnelsen av august.

Arten er funnet i Hedmark, Akershus, Buskerud, Telemark, Aust-Agder, Møre og Romsdal og Trøndelagfylkene og ved Lilleskogen, Østensjøvannet i Oslo av Svein Joar Horve 22.05.2021.

Kilde: Artsdatabanken/Artskart.

13. Vårsandbie*
Rike: dyrerike
Rekke: leddyr
Klasse: insekter
Orden: vepser
Familie: gravevepser
Slekt: gravebier
Art: Vårsandbie (*Andrena clarkella*)

Vårsandbie er en av våre vanligste bier som antakelig finnes over hele landet. Om våren besøker den selje og vier. Den har et karakteristisk rødt bryst og røde baklegger. Den ble funnet og fotografert ved vannet 22. april av Runar Mauritzen.

Kilde: Artsdatabanken/Artskart.

14. Geithams*
Rike: dyrerike
Rekke: leddyr
Klasse: insekter
Orden: vepser
Familie: stikkevepser
Slekt: geithamser
Art: Geithams (*Vespa crabro*)

Geithamsen er den største arten av stikkveps i Norge. Lett å kjenne igjen på størrelsen. Den har et kraftig bakhode og en utbredt rødfarge. Geithamsen har vært fraværende i landet i perioden 1911 – 2007. Siden den ble gjenopptaget, har den blitt ganske tallrik på Østlandet. Den er nattaktiv. Jakten foregår gjerne høyt oppe i trærne. Den er en fredelig art som ikke er aggressiv mot mennesker. Funnet av entomologisk forening på Bakkehavntoppen 27. august 2021. Funnet er ikke lagt ut i artsdatabanken.

Arten er funnet i Hedmark, Oppland, Buskerud, fylkene rundt Oslofjorden, Telemark og Agderfylkene. Foto av geithams: Per Kristian Slagsvold.

Kilde: Artsdatabanken/Artskart.

Karsporeplanter
15. Murburkne*
Rike: planteriket
Rekke: karsporeplanter
Klasse: bregner
Orden: sisselrotordenen
Familie: småburknefamilien
Slekt: småburkneslekta
Art: Murburkne (*Asplenium ruta-muraria*)

Murburkne er den minste arten blant burkneartene som for eksempel omfatter svart-, grønn- og brunburkne. Dette er enkle karplanter som ikke sprer seg ved hjelp av blomster og frø, men sporer. Murburkne vokser på bratte skrenter og vegger hvor det er forekomst av kalkbergarter. Den finner også passende voksesteder i sementfugene på loddrette murer og festningsanlegg. Arten går ikke opp på fjellet, men finnes i fuktige områder i lavlandet, inkludert dalbunner innover i indre deler av Norge, fra Alta i nord til Lindesnes i sør. Arten er vurdert som livskraftig i Norge. Arten er en av karakterartene på kategorien «sterkt kalkrik grov ur» i kartleggingssystemet «natur i Norge». Funnet og fotografert av Audun Brekke Skrindo 17. juli 2021. For å få fotografert arten ble det benyttet klatretau.

16. Olavsskjegg*
Rike: planteriket
Rekke: karsporeplanter
Orden: sisselrotordenen
Familie: småburknefamilien
Slekt: småburkneslekta
Art: Olavsskjegg (*Asplenium septentrionale*)

Olavsskjegg er nok den enkleste burknen å gjenkjenne ute i naturen. Ingen andre norske bregner har slike smale gaffeldelte blad. Den vokser i busker/tuer på sure bergarter, men faller lett fra hverandre dersom man prøver å samle den inn som en samlet enhet. De rødlig sporene kommer til syne når de smale bladene modnes og vrenses. I Norge vokser arten over det meste av landet sør for Steinkjer, bare unntatt de aller høyeste fjellområdene. Nord for Steinkjer er den registrert i kystnære områder nord til Hammerfest. Arten er en av karakterartene på kategorien «uttørringseksponeerte svært og temmelig kalkfattige berg (-vegger) og knauser» i kartleggingssystemet «natur i Norge».

Det er trolig fargen på undersiden av bladene som har gitt den navnet Olavsskjegg, for etter tradisjonen skulle helgenkongen Olav den helliges skjegg være rødbrunt. Allerede på 1700-tallet ble dette navnet opptegnet av biskop Gunnerus. Olavsskjegg ble funnet og fotografert av Audun Brekke Skrindo 1. august 2021.

Vi gjør oppmerksom på at arter merket * ikke er validert. Det er solide folk som står for funnene, så vi er optimister vedr. valideringen.

Snutebiller, grønnsaksfluer og løvfluer m.m. kan du lese mer om i Wikipedia eller i «Store norske leksikon».

Fiskeartene i Østensjøvannet

Når det gjelder fisk må Østensjøvannet karakteriseres som artsfattig.
Kun 4 arter er med sikkerhet til stede i vannet; abbor, mort, karuss og gjedde.

Tore Nesbakken

1. Denne gjedden ble fanget i slutten av desember 2021. Trolig var det langt mellom fiskene vinteren 2021/2022. Foto: Nils Nagvik. **2.** Mort (*Rutilus rutilus*) plasseres i familien Leuciscidae. Denne familien har ennå ikke fått noe omforent norsk navn. Foto: Wikimedia commons. **3.** Fiskedøden i 1970. Store mengder fisk ble fjernet fra en råk utenfor Bølerbekkens utløp: Foto: Brynjløv Slettebø. **4.** Karuss blir vanligvis oppdaget som død. Denne fra 2007. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

I denne artikkelen vil hovedvekten bli lagt på de to karpfisk-artene som finnes i vannet; mort og karuss, men i tillegg er det også noen betraktninger omkring den generelle tilstanden for fisk i vannet. Før situasjonen i vannet beskrives, gis en litt grundigere beskrivelse av de to karpfisk-artene; systematikk, utbredelse og levevis.

Systematikk

Karpfisker er en orden (*Cypriniformes*) av fisker som er meget rik på arter. Det oppdages og beskrives nye arter nesten hvert år. Til nå (2021) er det beskrevet over 4700 arter av karpfisker. I Norge finner vi 16 arter. Disse ble tidligere alle plassert i karpfamilien (*Cyprinidae*), men denne

familien ble nylig delt opp i 4 familier. Denne inndelingen er fortsatt omstridt. Mens Store norske leksikon (SNL) følger den oppdaterte systematikken, følger Artdatabanken fortsatt den gamle systematikken. De to artene i Østensjøvannet plasseres av SNL derfor i forskjellige familier: karuss (*Carassius carassius*) i karpfamilien

mens mort (*Rutilus rutilus*) plasseres i familien *Leuciscidae*. Denne familien har ennå ikke fått noe omforent norsk navn.

Utbredelse

I Norge er morten naturlig utbredt på Østlandet, primært på lavlandet hvor den finnes i innsjøer og stilleflytende elver. Den kan også finnes i brakkvann, f.eks. ved Glommas utløp. Den finnes også i områder ved Trondheim. Her er den blitt utplassert av mennesker.

Karussen er utbredt over mesteparten av Europa. I Norge er utbredelsen mer begrenset. Hvorvidt den har innvandret naturlig eller om utbredelsen skyldes menneskelig aktivitet er omdiskutert. Den er relativt utbredt på Østlandet og Artsdata-banken vurderer det slik at forekomstene her skyldes naturlig spredning. Ellers er den i Norge blitt satt ut av mennesker i dammer og småtjern over store deler av landet.

Artsbeskrivelse og levevis

Karussen har en avrundet kroppsform som er lett sammentrykt fra sidene. Den har en lang ryggfinne. Fargen er relativt mørk, i sjatteringer av brunt, grønt og gult. Størrelsen vil avhenge av næringstilgangen der den lever. I næringsrike vann kan den bli ca. 45 cm lang og oppnå en vekt på 3,5 kg. Karussen er et av få virveldyr som kan overleve i lengre perioder uten tilgang på oksygen. Dette gjør at karussen kan overleve i vann som blir frie for oksygen om vinteren. Dette vet vi kan skje i Østensjøvannet og karussen burde sann sett være godt tilpasset et liv her.

Morten er vanligvis relativt småvokst og når sjelden en størrelse over 25-30 cm og en vekt på 200 gram. Det beste kjennetegnet er de røde øynene. Den finnes stort sett i næringsrike vann og stilleflytende elver hvor den for det meste lever av dyreplankton, insektlarver og alger.

Østensjøvannet

Som sagt finner vi i dag kun 4 fiskearter i vannet. Det har imidlertid vært flere arter her tidligere. Den mest spesielle er nok ålen, som forsvant fra vannet på 1860-tallet, se artikkelen om ål i Sothøna nr. 62. Ellers er ørekyte og 9-pigget stingsild blitt påvist, men disse er også forsvunnet, trolig på 1940-tallet.

Det er nå nesten 25 år siden det ble gjort en systematisk undersøkelse av fiskebestandene i Østensjøvannet. Denne undersøkelsen ble utført av Åge Brabrand fra Zoologisk museum. Fisk ble fanget ved hjelp av settegarn og landnot og deretter

kvantifisert (individbasis). Undersøkelsen viste en klar dominans av abbor som utgjorde 80% av fangsten. Mort utgjorde 8,6%, karuss 9,3% og gjedde 2,1%. Brabrand kommenterte at karuss er lite fangbar med garn og arten er sannsynligvis underrepresentert.

Mort viste ingen stagnasjon i vekst med økende alder, men det manglet flere årsklasser. Brabrand konkluderte at rekruttering og samlet bestandstørrelse av mort trolig var meget lav. For karuss ble det funnet gamle individer (18-24 år) med lengde 35-37 cm. Som tallene viser var det abbor som dominerte. Den var til stede med alle årsklasser opp til 10 år. Det var ingen tegn til vekststagnasjon, men det var stor variasjon i vekstforløp hos individene i materialet. Den totale fangst av abbor var også betydelig lavere enn forventet ut fra innsjøens produksjonsevne.

Merkelig små fangster

Rapporten konkluderer at fangstene av mort og abbor var merkelig små i forhold til vannets produktivitet. For mort burde fangsten vært 250-300 ganger høyere. Da morten ikke viser noen stagnasjon i vekst, er det ikke trolig at det er næringsbegrensning som er årsak til de lave bestandstallene. Hva kan forklaringen da være? Rapporten gir ikke noe entydig svar på dette, men den diskuterer forskjellige muligheter. Oksygen-svinn kan bidra negativt, men kan ikke alene forklare de lave tallene. Giftproduserende

blågrønnalger (cyanobakterier) er en annen mulighet. Vannet er svært grunt og har liten gjennomstrømning. Fisken har ingen mulighet til å rømme ned under alge-produserende sjikt. Lav vanntilførsel og lav gjennomstrømning gjør forholdene i vannet ustabile. Når alt kommer til alt er vel konklusjonen at en bedring av vann-kvaliteten er en forutsetning for å øke fiskebestandene i vannet. Her er reduksjon av forurensning/næringstilførsel fra jorder og veier, økt vanntilførsel og økt gjennomstrømning nøkkelfaktorer.

Bare ny fiskeundersøkelse kan gi svar

Det er nå snart 25 år siden denne undersøkelsen ble gjort. Hvordan har utviklingen vært fra da og fram til i dag? Det er ikke mulig å si noe sikkert om dette, det må bare bli synsing. Mitt inntrykk er at bestandene har gått ytterligere ned. For 10-20 år siden så jeg ofte karuss (levende og døde) i vannet og ganske store stimer av småfisk (yngel) i Smedbergbekken. Slike stimer har jeg nå ikke sett på flere år. Som sagt, dette er spekulasjoner. Bare en ny fiskeundersøkelse på linje med den fra 1998 kan gi et sikkert svar på hvordan utviklingen for fiskebestandene har vært og hva som er dagens status.

Kilder:

- Store norske leksikon (SNL).
- Åge Brabrand: Fiskesamfunnet i Østensjøvannet: artssammensetning, dominans og vurdering av begrensende faktorer. Zoologisk Museum Rapport nr. 179, 1998.

I mars 2006 arrangerte Lions isfiskekonkurranse på Østensjøvannet. 96 deltakere ble påmeldt, men kun to abbor ble trukket opp på henholdsvis 53 og 159 gram, vinnerfisken på vektkontroll. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Bøler, Bogerud og fangstanlegget på Stallerudåsen

I den senere tid er det avdekket rester etter et større anlegg i vår umiddelbare nærhet. Flere sikre og mindre sikre fangstgroper er lokalisert og i tillegg er det funnet et såkalt «bogestelle», et fast sted fra hvilket fortidens jegere kunne skjule seg i og skyte med pil og bue mot elg eller rådyr som ble drevet forbi.

Amund Kveim

En steinrøys mot en utstikkende bergknaus kan minne om et mulig gjemmested (bogestelle) som fortidens jegere kunne skjule seg i og skyte med pil og bue mot elg eller rådyr som ble drevet forbi. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Stallerudåsen er høydedraget mellom Bogerud senter, Nøkle vann skole, Bråten ved Nøkle vann og Rustadsaga. Det vil være vanskelig å datere anlegget og perioden det har vært i bruk. Men hvis vi antar at det er riktig gammelt, fra middelalderen eller eldre, kan vi spekulere litt på hvem som hadde rettighetene.

Rustad, eller kanskje Bøler?
Anlegget ligger i dag på Rustad gårds grunn. Men la oss ta utgangspunkt i at dagens gårdsgrenser i bydelen, slik vi finner dem med gårds- og bruksnummer (fra 1886-matriklen), tar hensyn til kjente eiendoms-handler og gårdsnavnenes trolige relative alder. En teori vil da kunne være at i

gårdenes spede begynnelse hadde Abildsø all jord og skog vest for Østensjøvannet, og tilsvarende hadde Østensjø alt på østsiden, trolig helt inn til Elvåga. Senere ble Oppsal og deretter Ulsrud delt av, og lengre sør ble Bøler og deretter Bogerud og Bråten skilt ut. Østensjø selv beholdt en kile innover i skogen. Vi kan derfor gjette

En av de fem registrerte fangstgropene på Stallerudåsen med arkeologen Frode Ciljan Jakobsen til høyre som beretter for historielagsfolk om hvordan fangsten av elg eller rådyr kan ha foregått. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

på at dagens Stallerudåsen (med navn etter husmannsplassen Stallerud under Rustad) i riktig gammel tid kan ha tilhørt Bøler. På et kart fra 1854 kalles høydedraget ”Braaten skov». Bøler hadde før Svarte-dauden to gårder, og gårdsnavnet har jo sin opprinnelse i flertallsformen for bæl eller bol, altså bostedene. Dersom fangstanlegget fikk sin opprinnelse i førkristen tid, kan det altså ha ligget i Bølerskogen. Hvem som eide Bøler den gangen, før kirken (biskopen) og senere Oslo Hospital overtok, vet vi ingen ting om.

Litt forvirrende er det imidlertid at Bøler og Bogerud (og Skraperud, som vi er litt usikre på hvor lå), rundt 1390 hadde ulike eiere, hhv. Biskopen og Laurentiuskirken. Når Rustad ble ryddet er usikkert, men det har vært antatt at det var i vikingtiden. Kanskje hørte også dette området til «gamle» Bøler den gangen. Det har i hvert fall vært spekulert i hvorfor Bogerud i gammel tid hadde en påfallende høy skatteskyld, nesten like høy som Østensjøs.

Historiske eiendomsgrenser i Rustadområdet er også noe usikre. Det vi imidlertid vet er at deler av Bogeruds skog ble solgt til Hefty og tillagt Rustad som da var i hans eie.

Hva betyr egentlig Bogerud?
Selve Bogerud-navnet har vært forsøkt forklart av mange, og forslagene har vært ulike og svært usikre. En teori er knyttet til et ukjent mannsnavn Bauge (eller Bogi), altså Bagues rydning. Den kjente stedsnavn-spioneren Oluf Rygh helte til at det var en bue, altså en krumning, som kunne være forklaringen. Man kan med litt velvilje si at de topografiske forholdene kan indikere en viss krumning av innmarken, men det virker ikke rimelig. I den sammenheng har det også blitt pekt på at nabogården har et tilsvarende navn som sier noe om rydningens form, Langerud. Til og med svingen i den svært beskjedne (nå rørlagte) Bogerud-bekken, der den bryter i en bue mot vest og mot Bogerudmyra, er blitt pekt på som mulig forklaring.

Etter en interessant befarings i april i år med arkeologen Frode Ciljan Jakobsen, som har gjenoppdaget anlegget, ble jeg sittende med mange tanker. Hva om vi nå lar fantasien løpe løpsk og tenker oss at fangstanlegget i Stallerudåsen i svunne tider var større enn det vi nå kan se restene etter? Kanskje fangstfolkene hadde etablert et mer permanent tilholdssted på Bogerud?
Hva om «buen» i Bogerud-navnet rett og slett har sammenheng med jegerne og fangstanlegget med bogestelle? Og hva med den forsvunne middelaldergården Grav, som muligens kan ha ligget i vårt område? Hadde også den sitt navn etter dyregraver? I mangel av annen god forklaring er det i hvert fall spennende å leke med tanken.
Mer om Bøler gårds historie finner man i Sothøna nr. 32, Bogerud gårds historie i Søndre Aker historielags årbok Sør i Aker 1987, deler av bydelens historie i boka Bøler er stedet, og om fangstanlegget i Østensjø historielags årbok Rundt vannet nr. 17 og 19.

Bryns mange broer

Hvor ble det av forbindelsen fra Østensjøvannet til Alna miljøpark?

Bryn sentrum er under transformasjon. Sentralt står kommunikasjonsforbindelser for vei, tog og T-bane. I disse dager er det særlig bygging av nye broer som er synlig. Blågrønn korridor mellom Østensjøvannet og Alna Miljøpark ble politisk forankret i et bystyrevedtak for snart 10 år siden uten at det er med i planene.

Leif-Dan Birkemoe

Slik så det ut i mai da entreprenørene til Sporveien, sprengte ut plass for den nye T-banetraseen nedenfor Thygesons vei ved tunnelåpningen mot Hellerud T-banestasjon. Dette var et skogholt som sammen med Skøyenparken står på Byantikvarens Gule liste. Foto: Leif-Dan Birkemoe. 09.05.2022.

Hva forteller navnet Bryn?

Navnet Bryn kommer fra Bryn gård, norrønt Bruvin, sammensatt av bro og eng, en såkalt vin-gård som tyder på at området ble brukt til beitemark. Gården ble trolig ryddet i de første hundreårene av vår tidsregning. Navnegraskeren Oluf Rygh mener at gården har navn etter en bro over Alna.

Kilde: Akersgårder av Henning Sollied og «Norske Gaardnavne» av O. Rygh.

Broer oppstrøms Brynsfossen

Bryn har lenge vært et kommunikasjonspunkt, noe vi tydelig ser i terrenget i disse dager. Mye forandres oppstrøms Brynsfossen. De eldste deler av T-banebroen over Alnaelven og jernbanen er nær 100 år og skal skiftes. Broen var først tilpasset Akersbanens trikker på begynnelsen av 1920-tallet. Parallelt med T-banebroen går Østensjøveien på bro, sist rehabilitert i 2002. Her kan vi legge til at fjernvarmerøret fra Klemetsrud har fått plass mellom T-banelinjen og Østensjøveien. Røret ble ved kryssing av Østensjøvannet lagt under bakken som styrt boring etter initiativ fra Østensjøvannets Venner, mens det på Bryn ikke ble tatt noen miljømessige tiltak.

Den mest trafikkerte broen er E6/Ring 3 over både jernbanelinjen og Alnaelven. Eldste bro i drift er den fra Brynsengfaret over Alnaelven til jernbanestasjonen. Den er markert på skilt med årstallet 1891.

Oppstrøms Brynsfossen rett ved Joh. Petersens ullvarefabrikks tidligere bygning, er det en gammel gangbro over Alna i tilknytning til turveien langs elven. T-banebroen over Østensjøveien har årstallet 1924 godt synlig på broens front, oppført da trikken ble ført videre til Oppsal i 1926, også den nær 100 år. Denne broen skal fjernes og ny bro vil bli anlagt litt lenger mot syd i forbindelse med omlegging av T-banen og bygging av Hellerudtunnelen. Gangbroen fra Høyenhall T-banestasjon til Skøyenbakken sto ferdig i 1972. T-banebroen over Bekkeveien må vi også ta med, tatt i bruk da Lambertseterbanen ble åpnet for bytrikk i 1957 og anlagt for T-banedrift i 1966.

I Bryn sentrum er det etter denne gjennomgang ni broer. Da har vi ikke tatt med broforbindelsen i tilknytning til Brynseng T-banestasjon. Den gamle broen over jernbanelinjen ved Fyrstikkbakken (tidl. Tvetenveien) og fyrstikkfabrikken

(Bryn & Halden Tændstikfabrik) var en sentrumsnær forbindelse. Denne broen er nå kun for gående etter at den nye Tvetenveien ble bygget og går i bro over Smalvollveien.

Bystyrevedtak Alna - Østensjøvannet

Men det er en forbindelse som mangler. Det er en kjent sak at Østensjøvannets Venner og Alnaelvsn venner i lang tid har fremmet synspunkter i mange sammenhenger overfor statlige og kommunale politikere i tillegg til flere etater, at det må kunne tilrettelegges for en turveiforbindelse langs Østensjøbekken mellom Alna miljøpark og Østensjøområdet miljøpark. Østensjøbekken er en av sidebekkene som omfattes av kommunedelplanen for Alna Miljøpark. I bystyremøte 6. mars 2013 ble det under sak nr. 62 «Utvikling av grøntområder langs Alna Miljøpark» gjort følgende tilleggsvedtak:

«...det skal legges til rette for sammenkobling med andre nærliggende turdrag og stier utenfor kommunedelplanen der det regnes som hensiktsmessig. Denne intensjonen må gjelde for hele elvedraget. Det er viktig at koblingen mellom byggeområde, friområde, park og naturområde i Alna Miljøpark sees i forhold til byens øvrige turveisystem og marka. Det skal tilrettelegges for en blågrønn korridor fra Østensjøvannet».

Ingen blågrønn korridor

Tilrettelegging av en blågrønn korridor med turveiforbindelse langs Østensjøbekken var kan hende for ambisiøst i et allerede tungt belastet knutepunkt. Selv i dette omfattende prosjektet med utskifting av to broer og anlegg av Hellerudtunnelen, ble ingen forbindelse mellom miljøparkene prosjektert. Det nærmeste vi kommer turvei er anlegget av sykkelvei i Østensjøbanens trasé når tunnelen står ferdig i 2023. Litt paradoksalt er det at ved tunnelåpningen rett vest for Skøyenparken er hele skogholtet rasert til tross for at det står oppført på Gul liste hos Byantikvaren. Det vil gå flere generasjoner før revegetering vil gi resultater.

Eneste løsning nå er tydelig skilting for å finne fram i knutepunktet Bryn sentrum. Det må være minstekravet for såkalt politisk forankring i et bystyrevedtak.

Store arbeider er på gang for å bygge ny T-banebro over Østensjøveien med forbindelse til Hellerudtunnelen. Den nær 100 år gamle broen skal fjernes. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 09.05.2022.

Østensjø lokalhistoriske bilder

Leif-Dan Birkemoe

Databasen Østensjø lokalhistoriske bilder (ØLB) er et samarbeidsprosjekt mellom Østensjøvannets Venner, Østensjø historielag og inntil nylig Deichmanske bibliotek som nå har trukket seg fra samarbeidet. Det har ført til at bildebasen er flyttet til ny server. Nær 3.900 bilder er registrert, katalogisert og gjort tilgjengelige for allmenheten. For å søke etter bilder anbefales ØVV's hjemmeside med direkte link til ny server, ØLB: <https://ostensjo-hist.no/omeka/>.

Høsten 2021 døde Per Ove Dahl, historielagets mangeårige representant for Østensjø lokalhistoriske bilder. Vi lyser fred over Per Oves minne og takker for hans store innsats med bildebasen.

Hjørdis Simonsen f. Jacobsen og August Simonsen spaserer på Østensjøveien høsten 1918. Plassen Dalestuen til høyre lå omtrent ved der Østensjøveien 150 har adresse i dag. Østensjøvannet til venstre. Kilde: Østensjø lokalhistoriske bilder. Bilde nr. B20130003.

Skorpionene ved Østensjøvannet

Det finnes ikke ekte skorpioner i norsk natur, men vi har noe som ligner veldig!
Disse finner du både i og ved Østensjøvannet.

Tekst og foto: Svein Joar Horve

Mosskorpionene er ikke større enn et par millimeter.

Stavtegen kan bli hele 7 cm fra hode til enden på pusterøret.

Hunn av båndskorpionflue - *Panorpa communis*

Mosskorpioner

Mosskorpioner, eller pseudoskorpioner som de også kalles, er et dyr i edderkoppfamilien som ikke er mer enn et par millimeter stort. Det er registrert i underkant av 20 arter i Norge, og fire av disse er registrert rundt Østensjøvannet. Mosskorpioner minner om ekte skorpioner, men mangler giftbrodd og er vesentlig mindre. Mosemosskorpionen, den mest utbredte av dem, finnes ofte i skog eller åpent terreng, blant gress, mose og løv. Bokmosskorpionen trives best innendørs blant gamle bøker (derav navnet) hvor den lever av støvmidd og andre småkryp. Andre arter finnes blant annet i maurtuer, gamle fuglereder og i hule trær.

De fire artene som er observert ved Østensjøvannet, er:	
Fluemosskorpion	<i>Pselaphochernes scorioides</i>
Bokmosskorpion	<i>Chelifer cancroides</i>
Skogmosskorpion	<i>Chernes cimicoides</i>
Mosemosskorpion	<i>Neobisium carcinoides</i>

Vannskorpioner

En helt annen «skorpion» finner vi under vannoverflaten. Vannskorpioner, en familie under vanntegene, er et rovinsekt representert med to norske arter, vannskorpion (*Nepa cinerea*) og stavtege (*Ranatra linearis*), begge funnet i Østensjøvannet. Leveforholdene for disse er perfekt i Østensjøvannet da de er dårlige svømmere og drar god nytte av den tette vasspest- «skogen» i vannet. De er som tidligere nevnt rovdyr, og ligger godt kamuflert blant vannplanter hvor de venter på byttedyr som kommer innenfor rekkevidde. Frambeina har utviklet seg til to fangstarmar som brukes til å fange og holde fast byttet mens kroppsvæsken suges ut. Disse kan minne om pedipalpe (klørne) til skorpioner, og som da også har gitt navnet til vannskorpionene. Et annen karakteristisk kjennemerke på disse insektene er de to lange haletrådene (cerci) som er sammen- vokst til et pusterør, og som kan være dobbelt så langt som resten av dyret. Vannskorpionen er den vanligste av disse,

og er utbredt på det meste av lavlandet fra Bergen i vest til Lillehammer i øst, mens stavtegen er mindre utbredt, og er observert fra Lillesand i sør til Kongsvinger i øst. Første registrering av stavtege ved Østensjøvannet (og Oslo) ble gjort i vinter, fastfrosset i isen.

Skorpionfluer

Skorpionfluer er en annen «skorpion» som har funnet seg til rette ved Østensjøvannet. Navnet kommer fra genitalia (kjønnsorganet) til hannen som minner veldig om giftbrodden til ekte skorpioner. Av de rundt 220 artene i verden, finner vi fem i Norge, og to av disse, båndskorpionflue, *Panorpa communis*, og flekkskorpionflue, *Panorpa germanica*, er registrert ved vannet. Skorpionfluene lever av organisk materiale som døde insekter, plantesaft og nektar. Når hannen skal fri til den utvalgte hunnen, har han med seg en «bryllupsgave» for å få lov til å parre seg. Dersom hun ikke er fornøyd og avviser ham, kan han ta henne «med makt».

Vannskorpionen er den av vannskorpionene som ligner mest på en ekte skorpion. Dette er den vanligste av vannskorpionene.

Den første stavtegen som er registrert i Oslo, ble funnet nedfrosset i isen på Østensjøvannet i vinter. Leveforholdene i vannet er perfekt for våre to norske vannskorpionarter.

Bokmosskorpionen finnes ofte blant gamle bøker innendørs, men kan også treffes på utendørs slik som denne som jaktet flere meter oppi ei furu. Likheten til ekte skorpioner er slående.

Ikke lag stier

Det er flott å kunne gå på isen. Egnede steder for å komme ut på isen er ikke alltid like enkelt å finne. På visse steder så forvaltningsmyndigheten at det ble dannet stier i takrørskogen. Derfor slo Statsforvalter opp skilt på et par steder hvor det utviklet seg til tydelige ferdselsveier gjennom takrørskogen. Budskapet lyder:

Vegetasjonen rundt Østensjøvannet naturreservat er viktige leveområder for fugler og insekter. I tillegg er den fredet. Lag derfor ikke stier gjennom takrørskogene.
Nye stier så ikke ut til å bli opparbeidet i resten av sesongen. Men stiene som ble dannet i vinter er nå på våren svært synlige.

Dette skiltet sto på østsiden av Østensjøvannet der det tidlig i sesongen ble dannet en sti gjennom takrørskogen. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 29.01.2022.

Sauene på Bekkasinmyra

Torsdag 19. mai ble sauene til Roy Holt fra Sørkedalen sluppet på sommerbeite. I år er det 6 søyer og 10 lam som skal nyte tilværelsen på Bekkasinmyra. Flere av søyene var her også i fjor og så ut til å kjenne seg igjen. Border collien Aro gjorde jobben, ingen sauer stakk av på veien fra dyretilhengeren til beitemarken. Sauene er som i fjor av rasen pelssau med godt lynne og kjappe på foten. Roy mente det var bra med gress, mer enn nok. Og i Ulsrubbekken er det rikelig med vann. Etter Roys vurdering meget gode beiteforhold. Alle søyene var nyklippet og ser litt stusselige ut, men det skal visst rette seg ganske raskt. Egentlig skal klipping finne sted i februar fordi etter lammingen er det ikke lett å klippe pent, kommenterte Roy. Et resultat fra fjorårets beite er at det i år ikke er mjødurt å se i enga, en plante det er lite ønskelig skal få bre seg. Det kan vi takke sauene for!

Det gjelder å komme først ut på beitemarken til det friske grønne gresset. Eier Roy Holt passer på. Foto: Finn A. Gulbrandsen.

6 søyer og 10 lam skal i sommer beite på Bekkasinmyra. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Hønehauken

En skjære til frokost.

Tekst og foto: Leif-Dan Birkemoe

Hønehauk blir fra tid til annen observert sirkelende over Østensjøvannet. Trolig på matsøk enten det er sommer eller vinter. Får den noe i sikte som frister, kan det gå raskt med å nedlegge byttet. Tidlig om morgnen 23. februar oppdaget jeg plutselig at en hønehauk (hunn) var i ferd med å spise på en skjære den hadde fanget. Hauken hadde funnet en rolig og beskyttet plass. Der satt den og slet og rev med sitt skarpe nebb og nappet ut kjøttstykker av en skjære. Snøen var farget rød av blod og fjær var spredt utover.

For hver bit den slet løs, speidet hauken seg rundt for å se om alt var rolig eller om noen ville ha del i måltidet. I trærne rundt satt det flere skjærer og noen kråker som holdt et svare leven, noe hauken ikke så ut til å ta særlig alvorlig. Slik satt hauken på samme sted og spiste i over en time. Ingen hadde blandet seg inn i måltidet. Det nærmet seg slutten på skjæra, bare fjærene var igjen da hauken plutselig lettet med kurs mot Østensjøvannet ca. 500 meter unna.

For hver bit hønehauken slet løs speidet den seg rundt for å se om alt var rolig og at ingen ville ha del i måltidet.

Fagerfredløs – en fremmed plante

Fremmede plantearter er en årlig utfordring i miljøparken. Flesteparten har kommet inn i miljøparken ved ubetenksomhet, ikke minst som hageavfall. Felles for dem er at de ofte danner tette bestander som hindrer vekst av andre planter. Langs nordsiden av turveien fra rundkjøringen ved Østensjø-

veien og Haakon Tveters vei, blomstret det sommeren 2021 opp en stor bestand med den svartlistede planten fagerfredløs. Slik bestanden artet seg er det stor sannsynlighet for at den er kommet som følge av ubetenksom dumping av hageavfall.

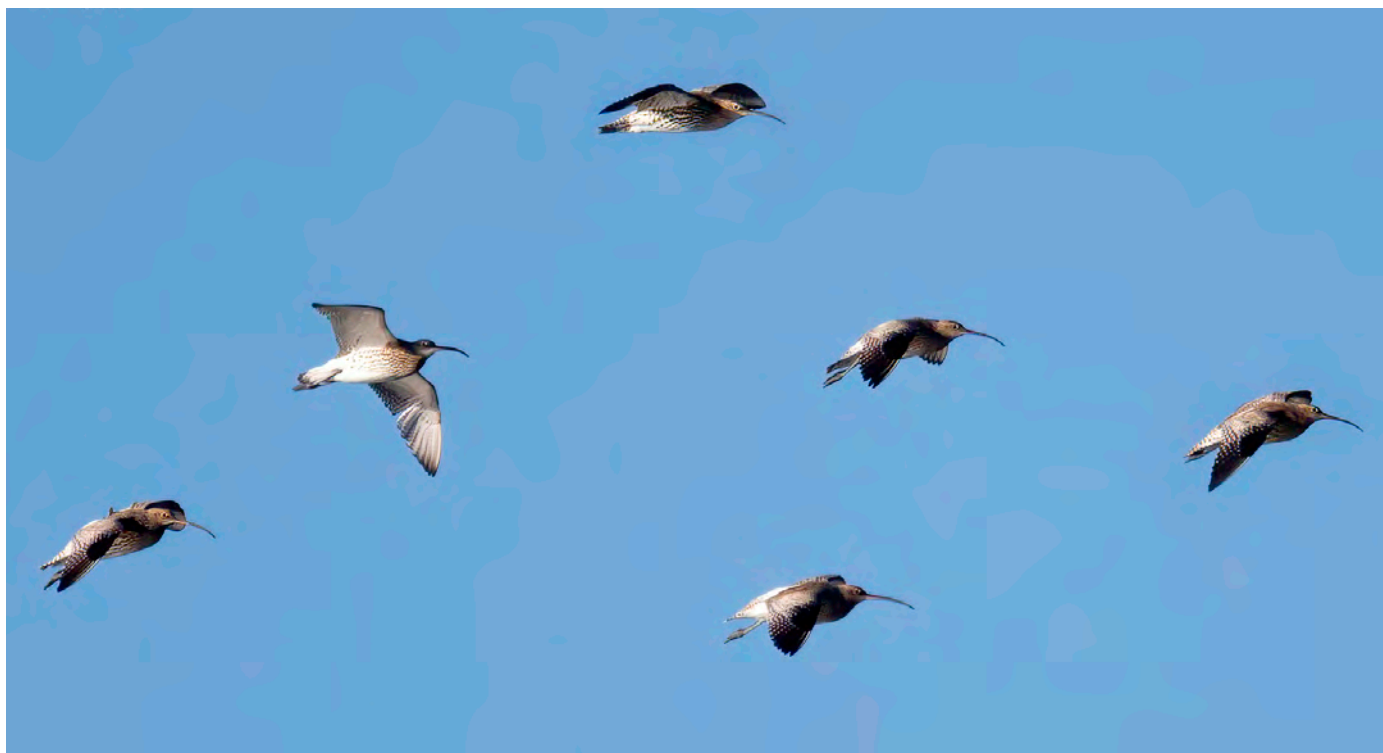

Fagerfredløs (*Lysimachia punctata*) blomstrer i juli. Sprer seg lett og må ikke dumpes som hageavfall. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 09.07.2021.

Ettersendes ikke ved varig
adresseforandring, men returneres
med opplysninger om riktig adresse.
Returadresse: ØVV, Pb. 77 Oppsal, 0619 Oslo

Tirsdag 19. april ved 7.30-tiden ble dette krikandparet sett over Østensjøvannet. Trolig var de på utkikk etter et hekkested på reise fra overvintring i Afrika. Foto: Svein Walther Hiis.

Tidlig på morgenen tirsdag 11. april ble disse seks storspovene sett over Østensjø gård. Trolig var de på trekk og rastet ved Østensjøvannet før de fortsatte mot nord. Foto: Svein Walther Hiis.